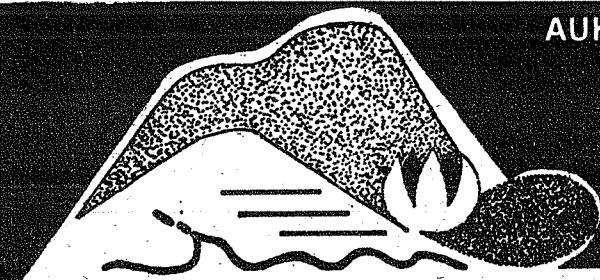

AUKŠTAITIJOS NACIONALINIO PARKO LEIDINYS

LADAKALNIS

SVEIKI IR LAIMINGI BŪKITE 1994-aisiais — ŠUNS METAIS!

ŠUO — IŠTVERMĖS SIMBOLIS. BŪKITE IŠTVERMINGI IR PASIRYŽĘ GYVENTI GERIAU!

TURINYΣ

- xxx Nacionalinio parko direkcija išvažiavo
I. Palūšė. — 3 psl.
- xxx Kodėl „Ladakalnis“, o ne... Mūsų
laikraščio trumpia istorija — 4 psl.
- xxx AUKŠTAITIS, APRASĘS VISA LIETUVĄ.
Bronius Kvirklys ir jo 4 tomų veikalas apie
Lietuvą — 5 psl.
- xxx Aukso žuveles beleskant. Tėsinys. — 5—6 psl.
- xxx RETAI MATOMI. Saulės ir miško paukštis — 6—7 psl.
- xxx Grybai pirmą kartą mūsų nacionaliniame
parke. — 7 psl.
- xxx ŽMOGAUS EKOLOGIJA. Kodėl avinukas
tinka aukoti Dievams? — 8 psl.
- xxx Ar auginsime ungurius tvenkinyje? — 9 psl.
- xxx RETAI MATOMI. Gyvena strazdas eketėj. — 10 psl.
- xxx Mokytojas — techninis žinių perdavėjas.
Mokytojo dalia dabartiniame gyvenime — 11 psl.
- xxx VÖLUNGË. Literatūrinė dalis. Pamastymai
apie žemą, mišką ir žmogų, panašų į laum-
žirgį ir 193 kg. lydeką — 12—13—14 psl.
- xxx TRYS APGAULES KELYJE I SVIESU
RINKOS EKONOMIKOS RYTOJU. Aple-
tal, kaip socialinę ubagystę kelčia naujo
gyvenimo ubagystę. — 15 psl.
- xxx GAMTOS PASLAPТИS. Ligustro krūmas ir
gražusis jo kenkėjas. — 16—17 psl.
- xxx Žalčios aukštaitijų legendose. — 18 psl.
- xxx NEZINOJIMO PAVOJUS. Agresyvus au-
galas jau puota Lietuvą. — 19—20 psl.
- xxx NACIONALINIO PARKO KAIMAI. Siul-
nai. Kaimo istorija. — 20 psl.
- xxx GERVĘCIŲ RĀISTO GREIT NELIKS.
Liūdnos žmios iš Parko rezervatinio miško.
— 21 psl.
- xxx Legendos. Šakmės. — 22 psl.
- xxx VELNIU MALONAS. Ar tebegyvena Gavel-
kėnų malūne velnių Abisinis???. — 22 psl.
- xxx Gražu buvo Bičių muzlejuje. — 23 psl.
- xxx LIAUDIES MEDICINA. Kai valka pagadina
Bioga. Akis. — 23 psl.
- xxx LAIMINGŲ NAUJUJŲ METŲ! — 24 psl.

Nacionalinio parko direkcija išvažiavo į Palūšę

1993 m. gruodyste ANP direkcija išsiškėlė į kitas pačias. Dabar Parko direktoriu, miškininku, buhaiteriu ir kt. specialistų reikla ieško ti buvusios Ignalinos turistinės bazės koridoriuose. Gyvenimas pilnas netikėtumų, jis netgi sulipdytas iš jų į kitų nenuusakomų situacijų.

Ikūrus Aukštaitijos nacionalinių parką (1974 m.), buvo ieškota vietos direkcijos pastatams. Sako, nulémé vienas — tuometinio Gamtos apsaugos komiteto pirmininko — balsas. Jo įsitikinimu, geriausia tam vieta — Lūšiu ežero krantas tarp Palūšės ir Meironių kaimo. Ir Zodis ta po Kūnų. Vargingiausiais būdais buvo suresta 3 korpusai. Iš tolo — gražus, originalios architektūros kompleksėlis. Gražią 1981 m. birželio die-

ną atidundėjome su visa savo skurdoka manta į naujus apartamentus. Ignaliniečiai juokėsi: žmonės iš kaimų dirbtai važiuoja miestan, o jūs — iš miesto kaiman. Išsiškėlė iš mažyčio kaip pirštinė ru do namelio priešais „Zibuoklės“ gastronomą Ignalinoje, čia pasijutome neįprastai erdviai, bet prie gero greit pripratome. Ar pavasarį, ar rudenį čia buvo gražu (o jau vasarą!): ežeras, miškas, javų laukas, pempilių ir griežilių balsai, tyras oras, iš Palūšės garslakalbių plūdo mu zika. Tiesa, žlema kabine tuose gyvenome kaip šamai ežero dugne: pastovi 4–6

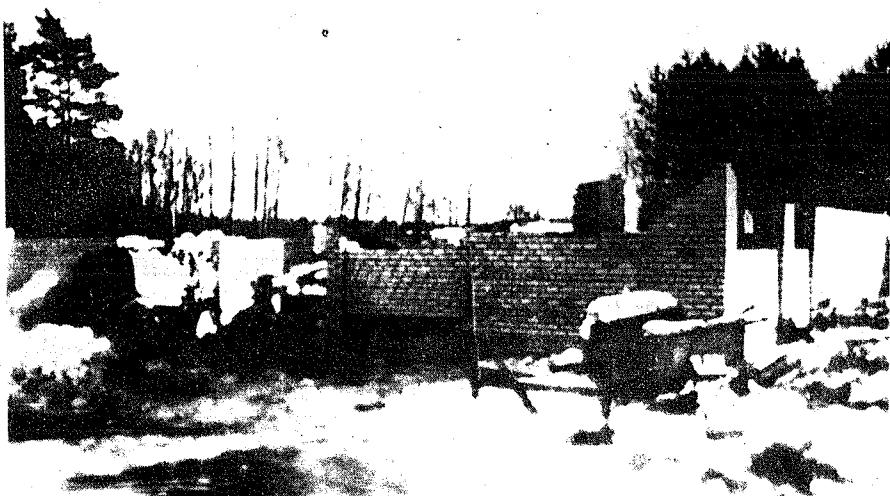
laipsnių šilumėlė. Sitaip už konsernuoti kabinetuose sėdėjome apsigobę 3 valtais, rasėm su pirštinėm, o buvo ir tokiai, kurie tūnojo iki pažastų susivystę į storą „adijalą“. Ale išgyvenome visi, né vieno neišnėsė kojom į priekį.

13 metų ir 6 mėnesius išgyvenome čia, šalia mėlynų bangų ir gražiausių pasaulyje gulbių. Ir štai — triokš, pokš — ir su visom spintom, seifais, ir popierėliais visi išdūmė į Palūšę, arčiau prie bažnyčios. Sako, buvo neišvengiamā. Liko erdvis kabinetai, tušti koridoriai, holai. Kol kas pasliko tik Parko

mokslo skyriaus žmonės, kartais mokslininkais vadina mi. Mat, kai „mokslininkai“ nuo gamybos toliau, tada ramybės — daugiau.

Ipratimas — tai kaip nelaimė. Gera čia, ant Lūšių kranto tuščiose patalpose ir ganal! Ipratimas. Stai naktj rūsyje girdėti kaip gyvena ir myliši vaiduokliai, vakarais prieš langus ir kieme skraido pelėdų šešeliai, virš stogų šviečia pilnatys, o kai mašinėlė suburzgia, tai irgį ivykis — kas čia atvyko? Negera turėtų būti parko darytojams Palūšėje, kur persipynę žmonių skruzdėlynas

(Nukelta | 4 ps.)

Nacionalinio parko direkcija išvažiavo į Palūše

(Atkelta iš 3 psl.)
ir radijas „ant visos parapijos“ groja.

Bet nesunyks buvusi (ar-gi?) ANP direkcija Meironyse. Cia laukiamā gražaus remonto, o ir be jo vasara

čia bus priimami kolegos pagal gamtosauginį darbą (pvz., kitų nacionalinių parkų vargšai mokslinių bendradarbių), svečiai iš užsienio nacionalinių parkų, ir šiaip civilizuoti lankytojai. Bus

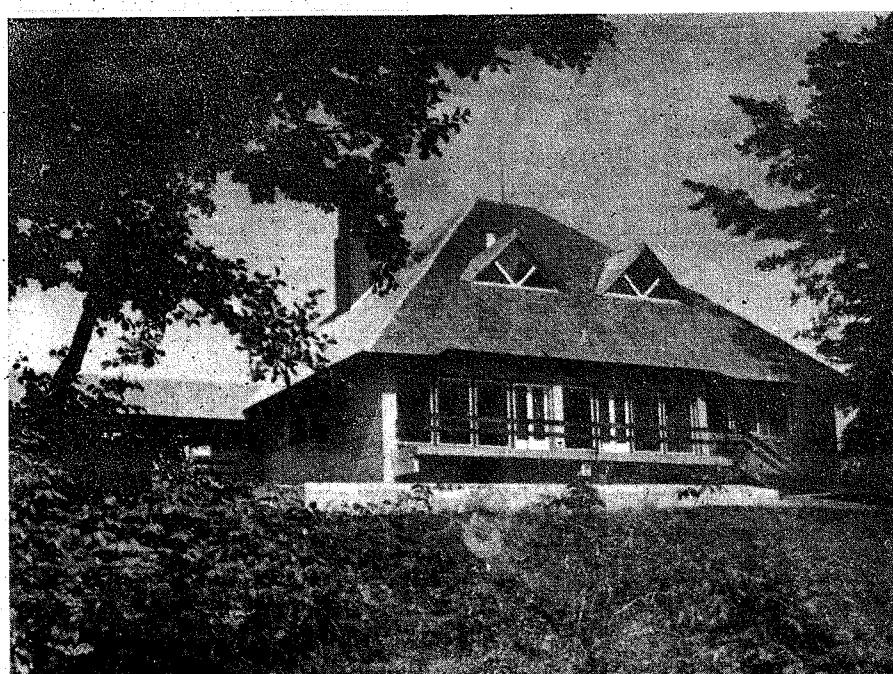
įrengtos etnografinių ekspozicijų ir fotoparodų ekspozicijos, papildytas muziejus. Juk nacionalinis parkas, kaip sakė kai kurie nepagydoma užsispyrė, yra gamtosauginė, švietėjška, rekreacinė, kul-

tūrinė ir kultūringa įstaiga.
Nuotraukose matome parko direkcijos statybų lygį prieš 14 metų, žiemos kelią į ją ir direkcijos pastatą dabar, 1993 m.

B. Šablevičiaus nuot.

P. S. ANP DIREKCIOS ADRESAS IR TELEFONAI:
4759, Palūšės paštas, Ignalinos rajo-nas.

Direktorius	— 53135.
Direktoriaus pavad. mokslui	— 45924.
Direktoriaus pav. rekreacijai	— 52891.
Vyr. miškininkas	— 47472.
Direktorius pav. gamybal	— 47483.
Vyr. buhalteris	— 47447.
Ekonoministas	— 47483.
Buhalterija	— 47494.
Kadrų ruošimo inžinierė	— 47486.
Juriskonsultas	— 47483.
Vyr. inspektorius, vyr. medžioklės žinovas	— 47412.

KODĖL „LADAKALNIS“, O NE...

1984 m. išleidome pirmajį ANP laikraštį. Parko kolektyvo žmonės pirtare jį pavadinti „Volungė“. Gražus žodis, gražus paukštis, gražus pavadinimas. Tačiau laikraščiu reikėjo gauti cenzūros leidimą. Cenzūra garsėjo Glavlito vardu. Ji leido mums turėti laikraštį, spausdinamą ant vienos didelio lapo pusės. Kaip sienlaikraštį. Nevalia buvo rašyti ir laikraščio numeracijos (Kodėl? Todėl, kad negalima). Buvo idomu, nauja, neįprasta leisti Parko laikraštį. Miškų ūkio darbininkai, pamate pirmają „Volunge“, juokesi, kad

parkas neturi ko daugiau rašyti, — matai, kita pusė balta...

Tačiau „Volungės“ var-das nepatiko anuometinei Parko valdžiai Vilniuje. Gamtos apsaugos komite-to pirmininkas surengė komitete „konkursą“ — išrinkti normalų (!) var-dą nacionalinio parko laikraščiu. Ir išrinko: „Nuo ledakalnio“. Nuleido iki

mūsy, leidėju. Pavadini-mas mums nepatiko; tolimesnies žmonėms, be to, tai buvo nieko nesakantys žodžiai. Bet reikėjo pa-klusti, — nemalonumų ir be to buvo iki kaklo. Ta-da pagalvojome: nu za-jac... pirmai progai pasi-taikius atstatysime „Volungės“ vardą!

...jau 4 metai, kai ta

proga pasltaiko. Neatpa-žiastamai pasikeitė „mūsų“ laikraštis. Nutuko, pas-torėjo. Bet pavadinimą pasirodė keisti sunkiau, nei patį laikraštį. Taip ir leidžiame „Ladakalnį“. Stengiamės išsiplatiinti tarp gamtos apsaugos specialistų, kolegų ir kitų suinteresuotų žmonių. O kas tas „Ladakalnis“, La-dos kalnas? Juk neaiškin-si ši neįprastą žodį kiek-vienamje numeryje. (Apie tai rašėme „Ladakalnyje“, 1991 Nr. 1). Gal „Volun-gė“ nuskrido ir nebegrīš, o kalnas stūksuo vletoj, ir vietoj. Kaip patogu! Ir dėl pavadinimo — jokių problemų... Tik rašykite visi, kas nori ir netingi, i-mūsų „Ladakalnį“.

Apmaštė B. SALTIS
Aukvaspalvis volungės paukštis — buvusi „Volungės“ emblema.

Prieš 25 metus Jungtinėse Amerikos Valstijose Lietuviai enciklopedijos leidykla gražiai išleido pirmąją „Mūsų Lietuvos“ knygą. Iki 1968 m. išėjo ir kiti trys šio didelio veikalo tomų. Juose aprašyta etnografinės Lietuvos, susirkystos į atskiras zonas ir apskritis, miestų, miestelių, kaimų ir kitų vietovių istorija, architektūra, geografija, etnografija ir kt. Tai buvo antras panašaus pobūdžio leidinys lietuvių kalba po Akiro Birži (Pupu Dédés) tarpukario Lietuvoje pasirodžiusi krygu (Alytaus, Biržų, Kėdainių ir Marijampolės apskričių aprašymų). Tačiau „Mūsų Lietuva“ išleista jau ne Tėvynėje, o toli nuo jos. Si didžiulį darbą padarė vienas žmogus — priverstinai iš Tėvynės išvykės lietuvių išeivijos žurnalistas ir kultūros darbininkas, Aukštaitijos krašto sūnus Bronius Kvilklys.

Atsidūrės tremtyje beveik kaip stovi, o vėlau apsigyvenęs JAV, jis pirmiausia buvo priverstas rūpintis savo šeimos egzistavimui, todėl „Mūsų Lietuva“ rašė naktimis, poilsio dienomis ir nuo sunkaus fizinio darbo laisvomis atokvėpio valandomis. Dirbo toli nuo pagrindinių lituanistinės literatūros saugyklių, negalėjo gauti Tėvynės archyvuose dėlėjančios istorinės medžiagos ar aplankytis visų tų vietovių, apie kurias buvo numatės rašyti. Nors darbo sąlygos buvo nepalankios, knygoje pateikta gana plati Lietuvos miestų, miestelių, kaimų, kitų vietovių panorama.

„Mūsų Lietuva“ pasirodė tuo metu, kai Tėvynė skendėjo tamsoje, kai internacinalizmo vardan joje buvo slopinami giuntosios žemės

AUKŠTAITIS, APRAŠĘS VISA LIETUVĄ

praelties tyrimai. Tuo suniku lietuvių tautai laiku „Mūsų Lietuva“ buvo vienas iš šviesos spindulėlių, kuris sunkiai ir su dideliais nuostoliais iš toli skverbėsi pas mus pro gausybę užkardą. Tikriausiai ir pats autorius, skyrės „Mūsų Lietuva“ išeiviniui lietuviui, vargu ar tikėjos tokio knygos pasisekimimo Tėvynėje. Pavieniai, kai kada su virpančia širdimi išvairiais būdais atgabenti „Mūsų Lietuva“ tomų ējo iš rankų į rankas, buvo kopijuojami, kaip ir dauguma išelvų išleistų kitų lietuviškų knygų, ir plačiai skaitomi. Negana to, jais kartais buvo remiamasi išvairaus pobūdžio, netgi moksliuose straipsniuose bei leidiniuose, dažniausiai nenurodotant šaltinį. Taip Bronius Kvilklys, iš Lietuvos išvykės jaunas žurnalistas, septintajame dešimtmetyje tapo Tėvynėje žinomu išeiviu kultūros darbuotoju. O pastaruoju metu ji dar išgarsino septyni „Lietuvos bažnyčių“ tomų, kuriuose surinkta ir pirma kartą lietuvių kalba paskelbta medžiaga apie Lietuvos katalikų vyskupijas, parapijas, baž-

nyčias, dvasininkus ir pan. Pats Bronius Kvilklys kulkiai vertina „Mūsų Lietuva“ moksliiniu požiūriu. Iš tiesų autorius neketino rašyti moksliines studijos apie Lietuvos vlietoves. Vienas žmogus apskritai nebūtų galėjęs to padaryti, juo labiau, kad daugelis Lietuvos gyvenvilių tuo metu (o beveik taip pat yra ir šiandien) nebuvo detaliau tirtos. Tačiau, kaip matyti iš knygoje pateikto literatūros sąrašo, buvo peržiūrėta visa tuo metu autoriui prieinama pagrindinės temos moksliinė, taip pat ir pokario metais iki tam tikro laiko Lietuvoje išleista literatūra. Be to, daug svarbių duomenų pateikė išvairūs asmenys ir tuo gerokai papildė ankstyvesnes publikacijas. Visa tai „Mūsų Lietuva“ autorius sąžiningai ir kruopščiai apdorojo bei pažadojo.

Ne apie visas vietoves B. Kvilkliui pavyko surinkti pakankamai medžiagos, todėl jis negalėjo tolgyai ir issamiai aprašyti visų miestų, miestelių ar kaimų. Vis dėlto „Mūsų Lietuva“ yra gerokai informatyvinė už Tėvynėje

po karo išleistas enciklopedijas, kuriose taip pat apibūdinta daug gyvenvilių. „Mūsų Lietuvoje“ pateikta ne tik daugiau, bet ir įvairiausiai išskirtinių duomenų. Kaip parodė pastarojo meto viešumas, sukūrės priešaldas realiau vertinti praeitį, šis leidinys parengtas objektyviai, tame aprašomas pasmus dešimtmeciai tabu buvusios 1940—1941 m. bei pokariu. Lietuvoje vykdytos žudynes, deportacijos, kiti stalinizmo nusikalstmai, lietuvių tautos kovos dėl išsilikimo, sastingo laikų įvykių ir reiškinijų atspindžiai bei realū faktai įvairose vietovėse. Laikas parodė, kad ir „Mūsų Lietuva“ autorius pozicija jau prieš 25 metus buvo aiški ir teisinga, ji atitiko tautos lükescių ir nepakito iki musų dienų. Visa tai lėmė veikalo populiarumą Tėvynėje.

Praejo nemažai laiko nuo „Mūsų Lietuva“ pasirodymo. Net ir nepalankiais sastangių metais Respublikos mokslas vis dėlto nestovėjo vietoje. Tiriant Lietuvos miestų, miestelių, kaimų ir kitų vietovių praeitį bei nūdieną, buvo atskleista nauji, patikslinta daugybė anksčiau skelbtų faktų. Tačiau skaitytojams reikėtų turėti tai galvoje. Visa tai, né kiek nemažina Broniaus Kvilklio darbo reikšmės ir atkaklumo. Kol kas Lietuvoje neturime kito tokio mūsų miestams, miesteliams, kaimams ir kitoms vietovėms skirto apibendrinamojo veikalo (ir vargu ar jis greitai bus parašytas), nors studijų apie išvairias vietoves nemažai paskeibta.

Algimantas MISKINIS
Iš: Bronius Kvilklys,
„Mūsų Lietuva“, Vilnius,
Mintis, 1989.

Antanas PUPIENIS

Aukso žuveles beieškant

(Tėsinys. Pradžia 1993 m. Nr. 1)

Kaip gaudydavo žuvis ežeruose ir upėse ne pramoninkai, viltiniai gyventojai? Paprasčiausias žvejybos įrankis buvo meškerė.

— Prieš kara nei valo, nei kabliukų ar meškerykočio paruočiavėje nepirkdavome, — prisimena Vyžių kaimo gyventojas Bronius Skudutis. — Viską pasigamindavome patys. Mano tėvas buvo užklečėjės meškeriotojas. Iš arklio uodegos prisipeštu ilgiu ašutų nusivydavo storoką valą. Plūdė išdroždavo iš pušies žievės, kabliuką pasidarydavo iš nusmailintos vielos. Meškerykotis — lieknas berželis, augęs kitų medžių užgožtas. Dabar tokiu primitiviu įrankiu tik žuvis išbaidytum. O tada — per valandą didžiausią kuoją, šapalu, ešeriu pusklibrių pritraukdavo.

Zuvis taip pat gaudydavo marozais (numegztu pusantro

metro ilgio du bučiai). I juos išstatoma po šešis 70 centimetrų apskritus lankelius. Bučiaus angajo išsama einanti siaury tinklinė koklo pusmetrio ilgio rankovė. Jos siauroji anga sutvirtinta apskritu lankeliu. Tai bučiaus īngerklis. Zuvis pro ji patenka į bučių. Išlisti atgal pro siaurą īngerklį angą ji nebegali. Abu marozos bučiai sujungti 3 metru ilgio ir 70 cm aukščio statmenu tinklu. Zuvis, savo kelyje sutikusi šią tinklinę sienele, plaukia palei ją ir patenka į vieną iš bučių. Marozas negilamie ežero pakraštyje pritvirtinamas prie išmeigtų į dugnā mietelių.

— Iki 1939 metų gyvenome lenkų okupuotame Vilniaus krašte, — pasakoja Vaišniūnų kaimo gyventojas Juozas Rukšėnas. — Už leidimą žvejoti turėdavome mokėti 5 złotus — ne taip jau mažai. Tieki kainuodavo dvejos korto medžiagos kelinės. Išjodė naiktagenė arklius, eidavome žvejoti Dringio ežere. Sugautą žuvį kepdavome ant ugniaukuro žarių.

Siauresnėje upėse, upeliuose žuvys buvo gaudomos persėdais: per upę permesdavo lieptą, ties juo susmaigstydavo kuolius. Tarpus tarp jų užterdavo egliaukai. Viduryje persėdė paliktoje angajo išstatydavo bučių. Plaukiančios upė žuvys sutikios kliūti, stengdavosi pro ją prisibrauti ir patekdavo į bučių. Zuvu nersto metu, pavyzdžiu: neršiant meknėmis į Dringio ežerą įtekančioje Soginoje, persėdus išardydayo iš viso arba bent iki pusės.

(Nukelta į 6 ps.)

Aukso žuvelės beješkant

(Auklėta 16-17 ps.)

Idomiai žuvis gaudydavo ežero paviršiu pasidengus plonu permatomu ledu. Zvejodavo nakti. Padaryt iš viely kaušą metaliniu kotu pritvirtindavo rogių priesakyje... Ji vadino žibintu. I kaušą pridėdavo smalékų (sakingu medžio gabalu) ir juos uždegdavo. Kadangi degdami smalékai žmarkiai rūkdavo, žibintu vadindavo kodylu. Roges stumdavo ledu, apaviesdami nedideleje giliumoje jo dugnā. Pamate žuvį (apšviesta žuvis paprastai stovi veteje, nebega), ją apsvaidavo, apduodami kiryto pentimi ar kūju į ledą. Prakirte ledą išgriebdavo apavaigintą žuvį. Didesneje gelmeje stovinčia pasmeigdavo žeberklu. Toki žuvų gaudymo būdą vadino luokaiyimu.

— Kai tik ežeras pasidengdavo ledu, pakeliančiu žmogų, paceriu gyventojai eidavo luokyt žuvų, prisimena Marijona Ciceliéné, visa amžių pragyvenusi prie Ažvinčio ežero. — Tuomet, kur tik bežlurėtumei, murguliudavo nakties tamsoje luokytą žibintą.

Kokios žuvys pakliūdavo į tinkleles, bučius, užkibdavo ant meškeręs? Daugiausia sugaudau karšių, kuoju. Be šių žuvų vėsių vandenye aukščiés, lydekos, ešerai, žapalai, meknės, vėgėlės, lynai. Ažvintyje ir kituose giliuose ežeruose sugaudau seliavą. Siek tiek pakliūdavo į bučius ungurių.

Zuvų tuomet niekas dirbtinai neveisė. Kadangi vandenys buvo švarūs, chemikalais ir kitais teršalais neužtersti, žuvų prisilveisdavo gausiai.

— Ibrendi į vandenį, — pasakoja Brontas Skudutis, — tai aplaukusios kuojos ir kitos žuvys savo snukūčiais plikas kotas baksnodavo,

Vaišnoriskės kaimas įsikūręs prie Būkos upės. Sio kaimo gyventojas Pranas Kliukas pasakojo:

— Svari, neužtersta, žolėmis neužaugusi buvo mūsų Būka. Kiek žuvies joje buvo — pasakai! Nerštų metu patiltēje kai imdavo pušketi meknės, žapalai, iš tolo buvo girdėti. Kur dabar žuvies, jeigu jas neršiančias elektra brakonierai išmuša. Stambesnes išgrailbsto, o sumlkme nuo elektros srovės žuva. Visu griežtumu reikėtu bausti tokius niekadėjus! Kuri laiką ir Ignalinos žuvininkystės ūkyje žvejamis buvo leidžiamas elektros žukės prietaisus naudoti. Brakonierai, matyt, ir bus iš jų šią „patirtį“ perėmė. Abejingi dabar žmonės gamtai ir jos gėrybių išsaugojimui. Gyvena su ta diena. O kas po mūsų — nesvarbu. Žiema išėjau pažejoti meskerėle po ledu. Tuo metu paežereje miškų kirta. Didžiule puši nuo kranto tiesiog į ežerą nuvertė. Josios šakos, parmušusios ledą, į dugnā susmigo. Ju nebežtrauksi. Kitakart miškų krito Būkos pakrantėje. Skersai upės medžių prikyžiau. „Sapalus išgaudinome“, — Juokiasi medkirčiai.

Nesinoretėti rašinį užbaigti minorine gaida. Kaltas dėl nurodotos gamtos ne tik žmogus, bet ir aplinkybės, kada mums priklausė viskas ir tuo pačiu niekas. O liudies išmintis sakė, kad bendras arklys visada liešas. Sugrižus į nepriklausomybės kelia, turėtų pakisti pažiūra į savo krašto turtus. Tiktais riedant, nuo kalno vežimą sustabdyti ne taip jau paprasta.

RETAI MATOMI

Saulės ir miško paukštis

Stai vapsvėdės: lenktas snapas, lenkti nagai — plėsrusis paukštis. Bet ne taip reikia kalbėti apie šį stambų sparnuotį. Na, koks jis plėsrusis, jei mesos beveik nevalgo, mažinasi valbdžiai. O ir galva — maža, daill, kaip karvelio, ramios akys. Vapsvėdės — tai saulės paukštis. Po žemos jis pasirodo gegužės mėnesį, kada kiti jau ženokai būna parakridę. Plevos tada žalios ir žydingios, dūžgia būtes, miškai sulapojo, saulė jau kaitri. Gegužės mėlynose padangose virš miškuoju auka ir suka ratus vapsvėdžiai, skambiai klykudamai „klyyy, klyyy...“ Grakštūs sparnai, plonas, lieknas kūnas, ilga, siaura uodega. Svytuoją beveik balton sparnai, apatios plunksnos. Neretai sudaro draugija, su kitais plėsrūstais paukščiais suopiasi. Tai būna gražus reginys, subtilus, papildant tie pati turtingiausią pavasario metą.

Vapsvėdės — vien verdes kokė — nelesta pelių ar varlyčių, kurmių ar drėžų (ne bent iš bado). Nutūpes prie sunekos miško pievos ar pa-

niškėje, stebi vapsvų darbą. Pagal geluonių plėvesparnio ryzymo pobūdį vapsvėdis supranta, kad jis jau skrenda į savo lizdą, prie korylių. Taigi pati vapsva atveda mirtiną priesą į savo namus. Vapsvėdis išseka vapsvų lizdą žemėje, kojomis išplėšia samanų ir žolės paklotę, išrausia duobę į korylių. Kartais jam kasti reikia taip giliai, kad visas paukštis pažieplia išraustame urvelyje. Korius užkabina nagais ir išsinėsa.

Daug tokių iškapstytių korių yra miškuose, vis pagelvodami, kad tai lapės dar-

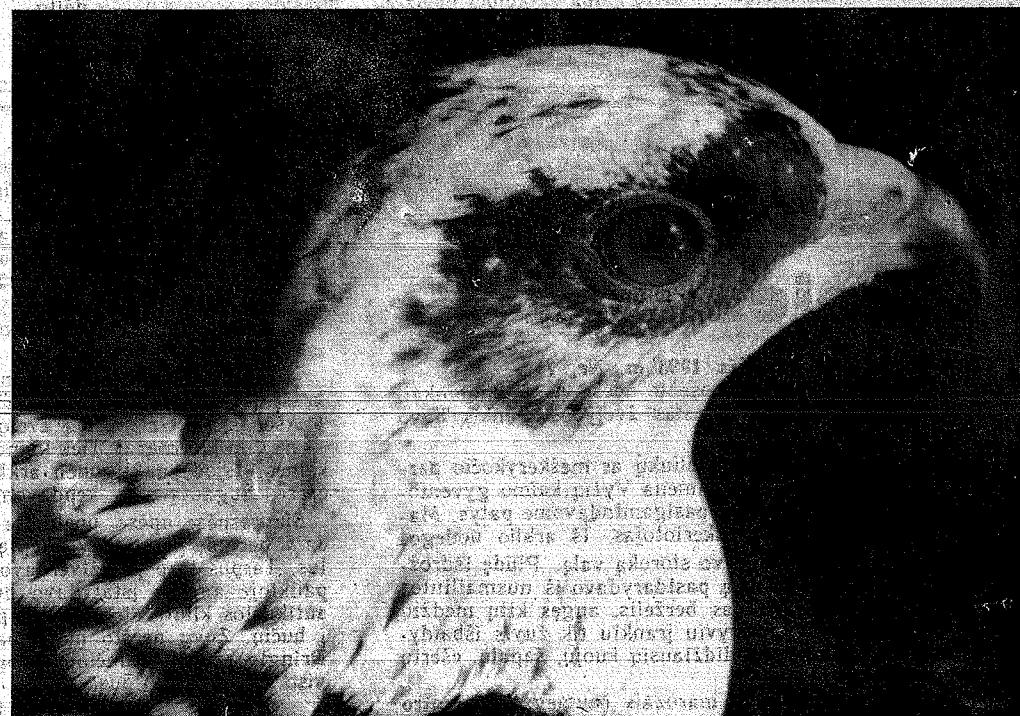
bas. Yra ornitologų, kurie sakosi matę, kaip vapsvėdis snapu nugnybia vapsvos pilvelio galą, kur be paliovos kyščioja aštrus geluonis.

Paukščio lizdas būna paslepitas medžio šakose (dažnai eglėje), gana nedidelis, todėl sunkliai pamatomas. Birželio pradžioje atsiranda du kiaušiniai. Jie labai gražūs! Nepanašūs į kitų vanaginių šeimos paukščių kiaušinius: raudonai rudi su ivairiausiais taškais. Jaunikliai išsirita balti kaip sniegelis, ir, maitinami rieblias vapsvų perais (tokios kirmėlaitės iš korių), greit auga. Jaunų vapsva-

ėduakai lizde sedi tiesiog ant vapsvų korių patiesalo. Visi kiti lizdo nesvarumai pastoviai apkraunamai lapuočių medžių (drebėlių) šakelėmis, todėl lizde švaru. Liepos pabaigoje jaunikliai ore persekiokoja suaugusius, be atvango klykauja „klyyy-ja, klyyy...“ — prašo maisto. Iš šių balsų neklystamai atpažistame vapsvėdžius.

Reti tai paukščiai, išrašyti į Raudonąją knygą. Mūsų nacionalinėje parke per 2–4 poros. Jų lizdų ieškimas — beveik beviltiškas darbas. Jie surandami atsil-

(Nukelta 17 ps.)

Saulės ir miško paukštis

(Afkelta iš 6-psl.)

liktinai. Pavasarį galima išsekti pagal tuotuvinius skrydžius virs miško, tačiau tokiu būdu lengviau bus nustatyti susidariusių, o ne perinčių porų skaičių.

Trečias apskaitos būdas — registruoti prie lizdų reiklantinius jauniklius, nes jie girdeti iš toli. Tada per ketertą dieną reiktu suspeti apibėgti visus 20 tūkst. ha miško Parke. Neįprastą vaizdą stebėjome 1991 08 14. Virs Juodupio pelkes (Vaišniūnų girininkija) sukesti 17 vapsvaedžių pulkas. Tai maksimalus paukščių skaičius iš visų stebėjimų serijos. Aišku, tai buvo mūsų paukščiai, susimaišę su migrantais. Gausus skambančių vapsvaedžių būrys, matyt, magiškai paveikė ne tik konservatorių juodai gandra, kuris prisijungę prie būrio, bet ir nendrinę lingę. Siu dvieju

paukščių sukimasis danguje su vapsvaedžiais netycia priimė vienuolių šoki pašeliusio jaunimo būryje...

ANP vapsvaedžiai per nėkasmet: 1980, 1984, 1987, 1989 m. nebuvo užregistruota jokių perėjimo požymiu. O lizdai arba išlékė iš lizdų jaunikliai buvo aptikti 1978, 1982, 1985, 1990—1992 m. Kitais metais matyti tuotuvinių skrydžių ore — pasirošimas perėti. Literatūroje specialistai visada nurodo, kad vapsvaedžiai apsigyvena sausose miškų vietose prie pievų, kirtimų aikštelių. Niekö panašatus. ANP šių paukščių gyvenimą vyksta tiktais drėgnuose, tankiuose miškuose, ypač eglynuose, kur, atrodo, jokią pievą ar aikštę. Užtut dažnai ir mažose pelkutėse būna iškapsytų vapsvų lizdų. Siu paukščių pagausėti negali, nors ir gatavų lizdų jam paruošume: neleidžia specifinė mytyba (vapsvos, ivairios bitės). Tiesa, lesa daug vabalų. Bet jei pavasaris šaltas, vabzdžių nėra, vapsvaedžiai geriau badaus, nesudės kiaušiniu, bet pelių ir varlių negaudys. Pagal savo taiką būda vapsvaedžiui netinka vadintis plėšriuoju paukščiu: tik va tie jo nagai ir snapas! Nors du kartus patyriaū

VAPSVÄEDZIO GÜZTOJE.

vapsvaedžio agresyvumą: pasikelusi į medžio viršūnę, manė jis įpykęs atakavo, net sparnai švilpė. Matyt, neioli buvo jo lizdas.

Iš aplinkinių ANP mišku, vapsvaedžių gyvena Labanoro ir Gražutės giriose. Būdam miške gegužės mėnesį, pasiklausykite melodingo

ausių labai mielo vapsvaedžių klykavimo ir pakelkite akis į daugaus mėlynumą: jei ten sukas šviesus paukštis, kurio plunksnos tarytum persišvicti saulės spinduliuose — tai ir bus vapsvaedis.

Nuotraukos autorius:
Bronius ŠABLEVIČIUS

Dvi naujos radimvietės

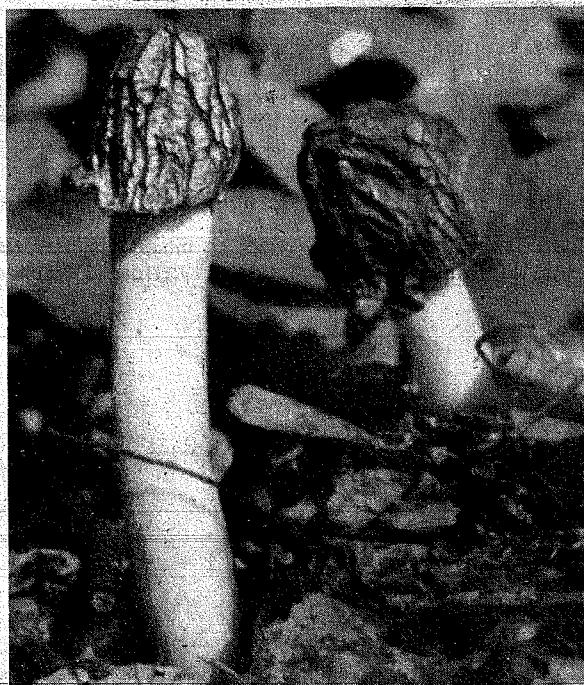
Aukštaitijos nacionaliniam parke rasta retojo grybo — Bohemirio aukšliavarpio (Ptychoverpa bohemica) — augimo vieta. Zmogu, pažistanti grybus nors iš matymo, ši rūšis priverčia sustoti ir pažiūrėti, ką gi jis čia rado. Mat šis grybas, nors nėra labai puošnus ir ypatingas, vis dėlto patrauklus tuo, kad toks „briedžiukas“ yra įdomios ir keistos formos. Jis tikrai panašus į briedžiuką, tačiau turi aukštą ir lygū rusvą kota, o kepuraitė mažai raukšlėta, švieisiai šokoladiniškai ruda su tam siai rudais dryžiais. Puikiai a „odo“ grybių grupelės, kylančios iš žydičių plukų ir kiškio kopūstu.

Grybas išrašytas į Respublikos Raudonąją knygą (1992 m.). Joje rašoma, kad Lietuvoje žinomas tik 3 grybo radimo vietas. ANP šių grybų grupe radau Vaišniūnų girininkijos 124 kv. Svogenos upelio šlaite, kur auga įvairiaamžis drebulynas. Pomiškyje mažos retos eglaitės, trake — lazdynai, keletas mažų šermukšnių, ievos. Dirvožemis pastovai drėgnas, pavasari šlapias, humusingas. Augimvietės plotas — net 800m². Joje auga (pagal gausumą, mažėjančiai): baltazledė plūkė, kiškiakopūstis, krūmokšnių žilė, triskiautė žibutė, paprastoji garšva, muskusinis ūksminas, europinė pipirlapė, pakalnute, didžioji dildėlė ir pavieniai švitriešio, žiognagės ir kelminio pyparčio egzemplioriai. Au-

jie buvo bebaigia vegetacija: iš 23 grybų 17 jau buvo nuvyte. Aukščiausias grybo egzempliorius siekė 16 cm. Apmaudu, kol augimvietėje drebules kerla bebrai, kurie pakeis šviesos ir drėgmės režimą, ir grybai gali išnykti.

Antroji augimvietė (vadinasi penktoji Lietuvoje) yra Anykščių rajone, Naujokų miško 79 kv. Ją radau dar 1978 m. ir tada nufotografavau į spaivotą juostelę kaip „labai gražius“ ir nematytais grybus. Si augimvietė labai skiriasi nuo rastosios Parke sayo vešlumui ir derlingumu. Grybai auga baltimiškyje (9D1A ir pavieniai beržai). Drebulyų amžius 50—60 metų. Pomiškyje mažos retos eglaitės, trake — lazdynai, keletas mažų šermukšnių, ievos. Dirvožemis pastovai

drėgnas, pavasari šlapias, humusingas. Augimvietės plotas — net 800m². Joje auga (pagal gausumą, mažėjančiai): baltazledė plūkė, kiškiakopūstis, krūmokšnių žilė, triskiautė žibutė, paprastoji garšva, muskusinis ūksminas, europinė pipirlapė, pakalnute, didžioji dildėlė ir pavieniai švitriešio, žiognagės ir kelminio pyparčio egzemplioriai. Au-

galų, botaninis saslatas čia labai svarbu: jis apibūdina augimvietę.

1992 05 10 d. radau net 148 grybus, iš kurių tik keletas buvo baigę vegetaciją. Grybai išsišykė savo vešlumu. Ju aukštis siekė 21.5 cm, kepurėlės aukštis — iki 7 cm, kotų storis — iki 4.5 cm.

Idomu pažymeti, jog šia augimvietė aplankiau po 14

metų prie traukos ir radau ją geroje išsilėjė. Tai todėl, kad ten mažai lankosi žmonės, nėra kirtimų. Tačiau drebulyų amžius arteja prie kirtimo išskirtus mišką, stanga pasikeis augimvietės ekologinės salygos, ims augti kitoki augalai, pvz., avieles. Ir retojo grybo čia bus kaip nebūtine.

Bronius ŠABLEVIČIUS
Nuotr. autorius

Kodėl avinukas tinka aukoti dievams?

Didžiajai dalį mūsų energetinių pajėgų sukuria mėsa. Mėsa — baltymai. Šis produktas skrandyje skyia i su-dėties dalis — amino rūgštis. Amino rūgštys — tai statybinė kūno medžiaga. Mėsa gerai, bet... Balsausia, kad žmogus išivalzduoja esąs vienas Zemėje samoninges, o gyvuliai ir paukščiai — tik neprotaujantys padarai. Ivaizus bandymai su gyvūnais įrodė, kad tai netiesa — gyvūnai puikiai jaučia, kas yra gyvenimas, kas yra mirtis. Pabandykite išvilioti katę iš narvo i operaciją — jau prieš tai ji nebendrauja, needa. Mokslininkai išaiškino, kad mirties stresas išleika gyvūnų organizme ir po jų mirties. Atsiranda „mirties hormonai“. Jeigu šie hormonai suliedžiami kitam gyvūnui — jis miršta. Mėsos kombinatai — tai mirties ešelonai. Gyvuliai draskosi, bliauna, juos žudo ne tik elektra. Gyvuliai supranta, kas darosi. Siaubas atsišpindi jų veiksmuose. Stai tokia, pilna „mirties siaubo“ hormonų mėsą mes valgome. Mūsų skrandis bando skaidyti tokias medžiagas, bet visko išvalyti nepajégia. Pabandykite stebeti žmones, kurie valgo daug mėsos — lyg ir viskas gerai ir darbe, ir namie, bet juos sekijo kažkokia graužatis. Tai mūsų mokestis už „malonumą“ valginti tokią mėsą.

Senovės gydytojai patardavo valginti laimikio mėsą — gyvūnas, miros netikėtai (medžioklėje, žūklėje), nesupėja pajusti siaubo. O štai naminis gyvulys — avis. Gamta sukūrė ją paklusnią, ramią, dažnai kalbamę ir apie jos kvailumą. Šis gyvulys būdavo aukojamas dievams. Kodėl? I mirtį avis eina ramiai ir todėl joje mažiausiai susidaro stresinių medžiagų. Jos mėsa švari. Avieną rekomenduoja tibetiečių, kiniečių bei graikų medicina. O jei dar ši mėsa prieš vartojant mirkoma vyne, tai susikuria maisto derinys, kuri organizmas sugeba kuo pukliausiai išisavinti. Pats geriausias būdas jai praruostti yra gŕilis (šašlykas).

Kiauliena uždrausta valginti vos ne pusei pasaulio žmonių. Ar tai reikalinga? Biochemikai tvirtina įdomius da-

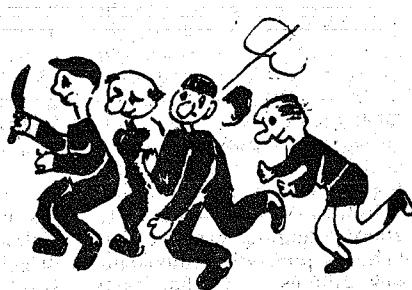
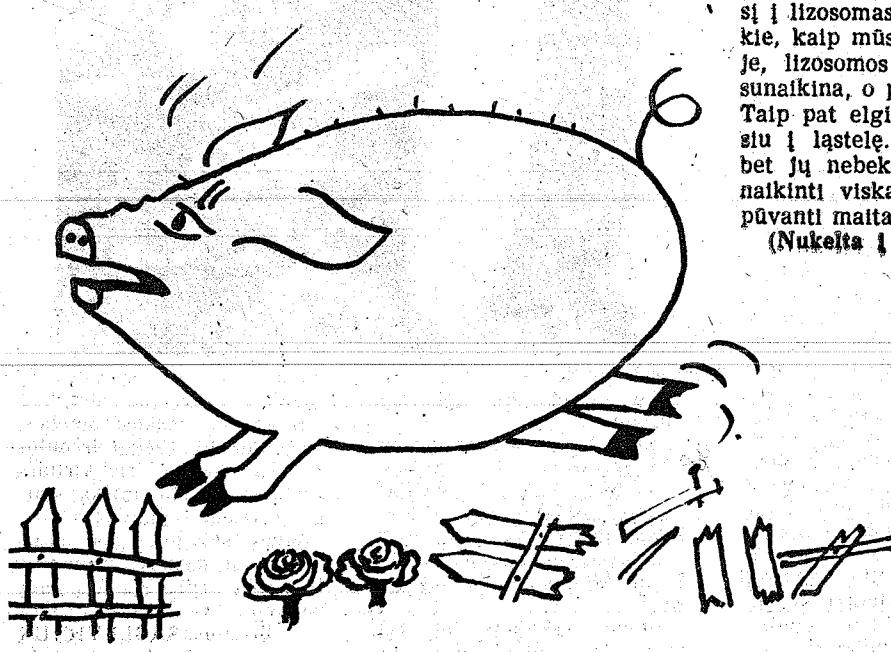
lykus, pavyzdžiu, persodinant vidaus organus iš žmogaus žmogui, jie dažnai neprigyja, nes yra medžiagos, atmetančios svetimkūnį. Bet štai kiaulės inkstai žmoguje funkcionuoja normaliai. Labai gerai yra ivertintas Maskvos mokslininkų darbas: jie nuo krauso užkrėtimo išgelbėjo žmogų, prie kiaulės blužnies prijungę žmogaus kraujotakos sistemą. Žmogus buvo išgelbėtas. Senieji kiniečių raštai siūlo žmogui, kuriam skauda inkstus, valgyti kiaulės inkstus. Tas pat esant kepenų ligoms. Fiziškai nusilpusiam žmogui reikia valginti jauną kiaulieną. Žmogų stiprina ir kiaulės lašiniai. Jie, beje, labai gerai praroda inkstus.

Pasakė pagiriamaji žodį, grīžkime prie nemaloniosios pusės. Mes, žmonės, priklausome gyvūnų karalystei. Augalai auga visą savo gyvenimą, o gyvūnai nustoja augti lytiškai subrende. Taip pat ir žmogus. Hormonai mūsų organizme itin tobula struktūra, vadovaujanti visiems mūsų organizme vykstantiems procesams. Kiekvienas suaugęs žmogus turi tik jam būdingą vyrišką ir moteriškų hormonų derinį, jų balansą. Hormonai valdo mūsų elgesį, išorę, kalbą. Todėl su šia struktūra turime elgtis itin atidžiai. Paželdus šią struktūrą, sulaukiame pasekmį: sutrinka vandens, druskų, riebalų apykaita, didėja svaris, keičiasi balsas. Jau įrodyta, kad vėžys ir opos žmonių, kurioms itakos turi hormonalai. Valgydami mėsą, gauname per didelius hormonų kiekius, ypatingai jų daug lytiškai subrendusių, senų gyvulių mėsoje. Argine tiesa, kad parduotuvėse mes itin retai matome verslinę ar kito jauno gyvulio mėsą? Taip ir kaupiame savo organizme visai mums nereikalingus hormonų kiekius. Tai beje, viena iš priežasčių, kad vaikai labai seksualūs — jie taip prikimšti hormonų, kad gali viską „susprogdinti“. Tai mūsų neteisingo auklėjimo vaisius. Onkologinių ligonų tyrimai parodė, kad jie nenori valginti mėsos — juos pykina net mėsos, ypatingai žalios, vaizdas. Pasirodo, kad organizmas yra protingesnis už mus — mėsą atstumia, prašo apsivalymo.

Kiekvienas žmogus pergyvena klimakterinį periodą. Mūsų dienomis šis periodas žmogaus gyvenime yra pankstėjės. Organizmas pereina į kitą vystymosi stadiją — sustoja su mėsa gaunamų lytinų hormonų sintezė. Todėl šiuo periodu organizme gali susidaryti kancerogeninė medžiaga, kuri sukelia kepenų vėžį. Šiuo amžiaus periodu reikia būti itin atidžiems savo organizmui, nevartoti mėsos.

Mėsa ilgai laikoma šaldytuve užsaldyta, kartais net iki 5—10 metų. Paskui ją atsildo... Kas matė šviežios mėsos pjūvį per mikroskopą, pasakys, kad pjūvis gražus, harmoningas, na, o šaldytos mėsos pjūvis — lyg po atominio sprogimo. Vanduo, esantis mėsoje, virsta į ledą, kuris suplešo ląsteles ir audinius. Reikia atkreipti dėmesį į lizosomas (mažyčiai maišeliai, kuriuose fermentai tokie, kaip mūsų skrandyje). Kai organizme viskas tvarkoje, lizosomas užimtos: į ląsteles papuolė nitratas — jis sunaikina, o priėjusios prie sienelės, „išspjauna“ likučius. Taip pat elgiasi ir su virusu bei visu teršalu, pakliuvusi į ląsteles. Po gyvūno mirties lizosomas tebeveikia, bet jų nebekontroliuoja nervinė sistema ir jos pradeda naikinti viską iš eilės. Jų darbo vaisius — susmukusi, pūvantį maita. O štai kaip su mėsa: kol jis sušaldytą, lizo-

(Nukelta į 9 ps.)

Irenės SIMONIENĖS pieš.

Kodėl avinukas tinka aukoti dievams?

(Atkelta iš 8 psl.)

somos neveiklos, o vos atšildome, prasideda jų darbas — jos pradeda virškinti. Ar pamenate, atšaldyto mėsos paviršius pradeda pilkėti. Ji genda, yra jos struktūra. Ką mes valgome? Kokius „lavonienos“ nuodus? Kas patenka į mūsų organizmą?

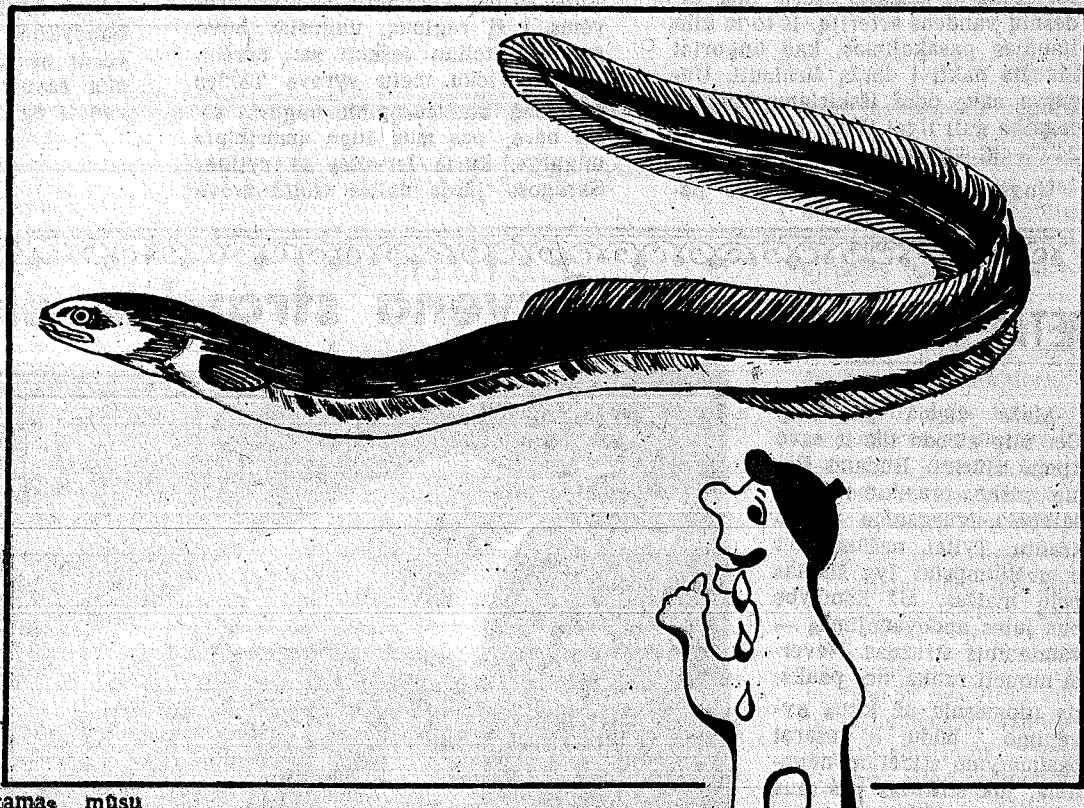
Apie įvairų neigiamą mėsos poveikį žmogui žinojo mūsų proseneliai. Jie buvo išitikinę, kad būtina pabauduti, pasinkauti, t. y. duoti organizmului paliseti. Nuosenei laikui filosofai sakydavo: jei nori elti tobulejimo keiliu, nevalyk mėsos, ji nuodija smegenis. Hamletiškas klausimas — valgyti ar nevalgyti mėsą? Kiekvienas organizmas unikalus. Jei jis nori mėsos — valgykite. Labai stiprū organizmo pageidavimą reikia išpildyti. Prasydamas mėsos, jis kartu ir garantuoja, kad yra pasiruošę sunaikinti visą neigiamą jos poveikį. Reikia išmokti klausyti organizmo. Pasimokykite iš vaikų — jie moka teisingai valgyti. Jie dar nesugeba stabdyti, drausminti, įvalriai kankinti savo organizmo. Vaikui yra kankynė, kai verčiamas valgyti, ko jis nenori. Prabudinkite dėmesį

sau. Išmokite klausyti kūno poreikių, suvokite, kad jis — tik dalis gyvosios gamtos, kad jūsų organizmo reiškiniai susiję su aplinkos reiškiniais. Pakilę į tokią pakopą, pajusite, kad daugelis jūsų problemų išsisprendžia savaimė.

Gražus pietų šalių paprotys sako: name, kuriamo ruošiamas maistas, turi būti saugoma tyla ir ramybė. Kitu atveju patiekalas taps nepriimtinu žmogaus organizmului. Giliai, mūsų kraštose neįsklausoma į šį patarimą, esame labai nutole nuo dvasinio prado. Štai pietūs valgykloje. Valgote pirmą, antrą, kitokius patiekalus, o sotumo nejaučiate, maistas „nekaloringas“. Iš tikro, organizme nieko nelieka. Pletiečiai aiškina, kad jis ruošiantys darbuotojai dažnai tarpusavy grubiai bendrauja, pykstasi. Stals mūsų skurdžios būties laikais reiktų kreiptis į moterį — tegul maistas, kuri jūs ruošate, būna prisotintas geru emocijų, meilės ir pastebėsite, kad namų atmosfera pasidarys daug jaukesnė.

Natalija ANDRES

Ar auginsime
ungurius tvenkiniuose?

Ungurys gerai pažistamas mūsų žvejams. Sios paslaptinges žuvies nerštvietės daug amžių buvo paslapčis ir tik šiame amžiuje buvo atrastos. Tuo tarpu ir po šiai dienai ungurių turi dar daug paslapčių. Ankstiui buvo skirtamos dvi ungurių formos: smailagalviai ir bukagalviai, taip pat skiriasi ir jų riebumas. Smailagalvių iki 27,5 proc., bukagalvių — 12—19 proc. riebumas. Dabar manoma, kad tai tik didelės ungurių įvairovės kraštutinės formos, priklausančios nuo mitybos būdo ir grobio. Pavasarį ir rudenį pakilus upėse vandeniu, mūsų ežeruose užaugę ungurių plaukia neršti. Lietuvoje užaugę ungurių dažniausiai būna 0,7 m, bet pasitaiko

ir iki 1,2 m, 3,5—4 kg. Yra aprašyta ir ungurių, svėrusių 12,7 kg.

Kelionė į nerštvietes tolima — 7000 km. Joje unguriai užtrunka apie metus laiko. Ungurių neršti plaukia dideliame gylyje — 1000—1500 m. Siu metu vyksta išoriniai ir vidiniai pakitimai: kūnas tampa juodas, plokštesnis, padidėja ir išsproga akys. Vyksta kaulų ir raumenų demineralizacija, sunyksta virškinamasis traktas. Neršia Saragoso jūroje, esančioje prie Siaurės Amerikos, gegužės—liepos mėn. 300—1000 m gylyje. Tai viena iš šilčiausių jūrų; net ir tokiam gylyje temperatūra 16—17°C. Druskin-

gumas didelis — 37 gr. viename litre. Išsiritusios iš ikerlių lervutės migruoja pasvyviai su Golfo-srove link Europos. Si pasvyvi migraciją trunka 2—3 metus. Pasiekę Europos pakrantęs, unguriukai nustoja matintis, vyksta metamorfozė; jie sumažėja iki 6—8 cm, tampa apvalus ir skaidrus kaip stikliniai. Išvalzda jie jau nesiskiria nuo suaugusiu. Patinal, kurie sudaro apie 70 proc. lieka gyventi jūrose ir apysūriuose vandenye, o patelės, kurų būna (Nukelta i 10 psl.)

Ar auginsime ungurius tvenkiniuose?

(Atkelta iš 9 psl.)
apie 30 proc., plaukia į upes, upelius ir ezerus. Pradedant 1956 m. iš Prancūzijos buvo atvežami į Lietuvą stikliniai unguriukai. Todėl dabar laimikyje gali pakliūti ir patinėliai.

Ungurių naktiniai medžiotojat, mintantys menkaverte žuvimi, vėžlais, dvėseliena. Dieną jie praleidžia savo slėptuvėse, arba išrausia į dumblą iki 0,8 m. Kai kurie autoriai teigė, kad net iki 1,5 m išrausia į dumblą. Pasitaiko, kad ir dieną čiumpa laimikį. Žiemą ungurių neaktyvūs, praleidžia laiką į mygio būsenoje, išrausę į dumblą. Kartais ryte, ypač traukimuo neršti metu, žmonės užtinka ungurius, šliaužiančius rasotoje žolėje. Taip jie persikelia iš uždarų ežerų link didesnių vandens arterijų. Iš to ir kilo liaudies pasakojimas, kad ungurių šliaužiai naktį į daržą žirnauti. Ungurys savo odos išskiriamu gleiviniu pagalba gali ilgai išbūti be vandens: 24°C–36 valandas.

Ungurių prisiriša prie savo pa-

mėgtos vietas. Elbės upėje buvo atliktas bandymas: sugauti ungurių buvo pažymėti ir išleisti gerokai aukščiau sugavimo vietas, o kiti žemai. Po kiek laiko abiejų grupių individai buvo rasti vėl ten pat. Kodel gą mūsų ungurių taip tol plaukia neršti? Didelė dalis moksliinkų mano, kad kaltas žemynų judėjimas. Savo geologiniu amžiumi Atlanto vandenynas dar jaunas. Anksčiau tarp Europos ir Amerikos buvo mažesnis nuotolis ir tiek Amerikos, tiek Europos ungurių neršė šiltuose Saragoso jūros vandenye. Tolstant Amerikos žemynui, ilgėjo ir europinių ungurių kelionės. Kiek priešinga nuomone susiformavo P. Smidto. Jis mano, kad anksčiau ir Europos krantus skalavo šiltos jūros. Veržiantis šaltoms srovėms į šią regioną, ungurių buvo priversti toliau ieškoti sau neršaviečių. Vienu metu vyravo Takler nuomonė, kad europinio ungurio visai nera: pas mus auga amerikinis ungurys, kurio lervutės išvytinės Saragoso jūros dalięs Golfo srovė

atneša prie Europos krantų. Europos vandens telkiniuose užaugę ungurių pakliūna į jūrą ir žusta. Noredami užverti kelią šioms „savižudybėms“, mūsų žmonės pertverdavo upes ir upelius, neleisdami unguriams išplaukti.

Atlikus genetinius tyrimus, buvo rastų skirtumai tarp europinio ir amerikinio ungurio, bet to, skiriasi ir lervutės — amerikinio ungurio lervutės turi raumenų segmentų.

Dabar, trūkstant vailutos, neįvežant unguriukų, sumažės ungurių ezeruose ir upėse. O gal kas ryšis auginti ungurius tvenkiniuose? Nors ungurys auga ilgai — 6–9 metus ir gerai maitinant priauga tik iki 500 g per metus, bet tokio skanėsto turbūt retas atsisako. Tarp kitokio Italijoje jau nuo XIV a. ungurių auginami tvenkiniuose. Pabandykime ir mes tvenkiniuose veisti ne karpius, o ungurius. Tuomet savo vaikams galésime padovanoti egzotišką kraitį!

Saulius TUMOSA

Piešė Irena Simonienė.

RETAI MATOMI

Maža žiemą paukščių. Bet taip atrodo tik iš savo kiemo žūrint. Būdami žiemą miške, praeikime neužšalančio, gurgančio upelio krantu. Tyliai, nešūkaujant ir nešliūpinti lyg šlapias pelų maišas. Už kantrybę bus jums apdovanojimas — vandeninis strazdas. Neverta numoti ranka, nes paukštis įdomesnis už kitus gyvenimo būdą, o vasarai pasimatymo atidėlioti negalima, juk strazdas pas mus tik žiemą pasirodo. Tai truputį už kuosa, mažėlesnis tamsiai rudos, vos ne juodas paukštelenas su balta kruštine. Ir iš viso, jis ne strazdas, su kitaip strazdais ryšio neturi ir sudaro atskirą vandeninių strazdų šeimą. Mokslinis jis vardas ypač gražus — *Cinclus cinclus* L. Ištarko jis garsiai: cinklius — cinklius... Skamba lyg šalto vandens fašai į upelio ledokšnus. Mūsų Parko upelių „cinklių“ labai patinka. Mieliausia jam Kretnonėlės upė. Sniokščiai jos vanduo per

posūkius ir properšas, nuversti medžiai apsnigti, į ledus sušalę, o vandeninis strazdas čia ir čia. I miška neskrenda, o stovi prie pat vandens, stačią uodegėlę trūkčioja, kojelėm tūpčioja. 1990 m. žiemą čia žiemojo

net 3 paukštai. Jei diena speiguota ir saulė šviečia, vandeninių strazdai gieda tyliu, neįmantru, bet maloniui baštu. Kaip lesa, kaip viskas po sniegų? Kaip strazdas ramus dėl savo gyvybės, jis ieško maisto. Niurk-

tell į vandenį — ir nerastodo. Po 4–20 sekundžių išnyra, užšoka ant rasto, pailsi, ir vėl pliumpt į juodą eketę. O po vandeniu jis kaip žuvis. Išskiecia sparnus, lasksto dugnu, (Nukelta i 11 psl.)

Gyvena strazdas eketėj

(Atkelta iš 10 ps.)

kojų nesušala, pažasčių ne-
sušlampa ir akių nesumer-
kia. Cia jam reikia pamatyti valgomu gyvūneliu.
Juodas strazdas po vande-
niu tampa baltu. Jo plunksnas apgobia oro sluoksnis ir paukštis atrodo lyg si-
dabrinis. Negali strazdas lakstyti po ramiu, stovin-
čiu vandeniu, būtinai turi būti srovė, būtinai prie srovė.

Lietuvoje žiemojantys strazdai, matyt, atskrenda iš šiaurės Europos ir pas mus neperi. Valkus veda Karpatų, Kaukazo, Uralo kalnuose, be to, Vakaru Euro-

pos kalvotose vletovėse. Jų lizdal — tai susuktas ru-
tuly su 8–12 cm storio minkštomiški stenomis. Sky-
lė ilišti — tik iš vandens pusės. Lizdus susuka ak-
menuotu skardžiu steno-
se, net tu, kurie „kabo“ virš vandens, ant akmenų vidury upės, ant nulinkevių virš srovės medžių kamienų. Toje pačioje vietelėje (pvz., ant akmenų) strazdas gal-
li turėti lizdą 8–10 metų iš eilės. Lizde tūnantis jaunikliai, dar neskaidantys, mažai plunksnuoti, esant pavojui iššoka iš lizdo ir slepiasi ne žolėse, o, žinoma, po vandeniu: pa-

neria, bėga dugnu arba nu-
plaukia pasrovinti. Yra liz-
du, kuriuos slepia krentan-
čio vandens kroklys. No-
rint ten patekti, strazdas turi pramušti tokio vandens sieną. Originalu, ir, žino-
na, niekas nesuras... Bet jei vanduo upėje dėl cheminio užteršimo parūgtėja iki pH 7.0 ir dėl ko labai sumažėja vandeninių vabzdžių ir kitų bestuburių, strazdai ieško mažiau rūgštaus upelio. Todėl šie paukščiai yra geras vandens rūgštumo indikatorius. Mūsų Parke strazdai aplanko ir kitas vietas: Pliaušės, Skregždos, Sventelės, Min-

čios ir Svogenos upelius. Vadinas, jų vanduo tebėra geros kokybės. Nors Svo-
genos vanduo — lyg stip-
ri arbata.

Visada gražūsus susitikimai su šiais paslapttingais pau-
kščiais. Žiemos mėnesiais, kovą ir net balandy straz-
dai dar tebegyvena Parko upeliuose. Atvažiuodavo
čia kolegos gamtininkai ir specialiai eidavome straz-
dauti, vadiname tai „Cinkliuso švente“. Bet šventė tradicija netapo — perdaug sunku dabar atvažiuoti iš Zemaitijos, Varėnos, Kau-
no ar Zarasų prie gražio-
sios. Kretuonėlės strazdų padaboti...

Bronius SABLEVICIUS

MOKYTOJAS— techninis žinių perdavėjas?

KASKART darosi vis sunkiau. Nudvasėjės žmogus, nudvasėjės darbas, nudvasėjusi mokykla... Gál man tik taip atrodo? Bet kodėl tokie abejingi jaunu žmonių vejdai? Kodėl klaseje mokytojui išeinant jau niekas neatsistoja ir nepasako tegul ir šelmiškai: „Viso gero“ ar „SuDie“. Nuskambėjo skambutis ir atsisuko nugaro, tavo balsas lieka užgožtas pertraukos triukšmo. „Išeik greičiau, mokytojau: netrukdyk, mes turim teisę į polsi...“ Sako, jog tai modernios vakarietiskos mokyklos požymis. Bet kaip atskirkirti su keliomis dešimtimis žmonių neatsisveikinus, nepalinėjus laimingo savaitgalio? O atejus į pamoką kaip nepasisveikinti, kaip neatsakyti į Tave sužiurusioms akims? Juk nuo amžių žmonės sveikindavosi ir atsisveikindavo. Nuo amžių žmonės norėjo džiaugtis savo triuso vailsiais. Tai kodėl abiturientams švenčiant tradicinį šimtadienį, nei pirmojo, nei paskutinioji mokytojo jau nebereria — jie nori vieni šia dieną pabūti, tarsi kas nors jems trukdo visą laiką vieniemis pažiūti? Tėvai iргi pritaria

vaikų norui išrūkti iš mokytojo. Vadinas, mokytojas — techninis žinių perdavėjas, kurį kaip mygtuką paspaudei — ir „šviečia“ tavo protą. O paskui — neberekia. Bet tai — egoizmo ir dvasinės luošybės apraiška. Mokytojas norėjo tiek nedaug — tradicinio vakaro metu pasižiūrėti į užaugusį (reik manyt, ne tik kūnų, bet ir dvasia) žmogų, kurio augimą daugelių metų stebėjo ir vienaip ar kitaip veikė. Mokytojas norėjo pasidžiaugti beprāystančiu žmogaus žiedu... Pasirodo, nereikia. Vadinas, rytojais dienai eisi į klase DIRBTI, bet ne su jaunu žmogumi AUGTI. Atlidirbsi valandas — į namo. Še veikos nėra. Tu eisi žinių davėjas — ne daugiau. Džiaukis, kad tave pakentė...

Viešpatie, kaip gera gydytojams. Juos dar ilgiau atsimena, nes buvę fizinių skausmas pri-
mena, kad kąkas jি nu-
malšino, o mokytojas —
jis augino žmogaus pro-
ta, bet tada neskaudėjo.
Tai ir susidaro įspūdis,
kad kito žmogaus po-
veikio čia nė nebūta.

Tai dabarties impresija... Ir hei tautiniai lo-
zungai, nei deklaracijos čia nėko nepadės. Vi-
suomenės požūris į mokslo negatyvus, todėl ir Mokytojų nereikia, nes tas „aukštasis“ — kažin-
dabar ar reikia jo. Žmonės ir be mokslo plėtai gyvena.

Bet ir anksčiau apie „aukštajį“ nedaug kas galvojo. O tévali éjo, ra-
sé prašymus, rūpinosi,
kad vaikai mokytsi
gimtosios kalbos. Ir prieš
Mokytoja, dažnai ned-

delio mokslo, bet kepurę nukeldavo, o vaikams buvo prisakyta šukšta — klausyti mokytojo. Gal dėl to nebuvo seneliu nei kūdikių namų. Ne-
girdėtas daiktas — sky-
rybos, žmogžudystės, va-
gystės. Tai buvo taip re-
ta ir taip smerktina, nors žmonės tik „daraktorių“ pamokyti buvo. Bet gal tos kepurės nuémimas ir tas „šal“ prieš Mokyto-
ja ir buvo toji panacėja nuo dvasinės degradacijos?

Galima būtų dėl šių dalykų nesisieleti: kei-
čiasi laikal, keičiasi žmo-
nės, todėl naturalu, jog keičiasi ir mokytojo vie-
ta visuomenėje, užimda-
ma tik amatinkinko vietą.
Galima, jeigu nežinotum,
kad mokykloje formuo-
jasi milijonų emocijos ir
intelektas, kad jaunystėje
žmogus augina žiedus būsimajam grūdul, iš ku-
rio išdygs nauja karta su
savaisiais — tarpusavio
santykiais, nulemiančiais
atėties (tautos, valsty-
bės) veida. Visi norėtu-
me, kad tas veidas būtų
gražus. O šiam reikia tiek nedaug: pagarbos
mokyklai ir mokytojui.

Mokytoja
Irena SALTIEDE

VOLUNGĖ

Petras PANAVAS

LIETUVA. BALANOS GADYNĖ

Aukštaitijos ir Žemaitijos,
Ir dzūkuojantys pakraščiai —
Vis dar glesmės, vis dar žarijos.
Ir saulėlydžiai, ir paryčiai.

Dar didžiuojamės, dar žegnojame
Dar šituo, tik šituo vardu.
Net kai tylim, net kai meluojam,
Kai mojuojam duotu kardu.

Surūdijo kardai ir letys,
Išsibarstė visi pažadai.
Be tavęs kur turėtum dėtis,
Nors tavęs tiek nedaug, tiek mažai?

Didis ačių, kad mus, nebuvelius,
Tu iš nieko sukürel. Ir mus.
Kad pabėgom nuo Lasko — budello
Per žodžius lyg per arimus — — — —

B. SABLEVICIUS KAIP ŽMOGUS

Kai po žygio susėdome
ant išlinkusio beržo kamieno
ir nuleidome kojas į
vąsaro šiltį ežero vandenį,
skėtė arba laumžirgis jau
buvo pakliuusi į bėdą. Ji
visu kūnu ilgiu plūduriavo
vandens paviršiuje ir iš
paskutinių stengesi ištrukti iš ežero spastą. Velutui. Jai grėsė prazūtis. Giliros ezerėlis spinduliaavo ra-
mybę ir skėtė buvo be
galo miela virš jė. Ji staute,
žaidė su savo atspindžiu
kaip su draugu. Lemtingą
akimirką palietė ji kojytėmis ir... pradėjo skesti. Stal
ji virpa visu kūneliu, norėda-
ma pakilti, bet sparnai
šlapiai, minkštai, neatsispirta
nuo vandens. Rateliu nuo
jos bėga mažytės bangelės,

viliojančios alkaną žuvele. Cia pat baltosios vandens lelijos lapas ir skėtė po truputį iriasi prie jo. Tačiau ima ir pasuka į šalį. Išsigelbėjimo salos tarytum nemato. Nesupranta skėtė, bet kaip jai pasakyti? Vėl virpina bangeles, vėl žuvele gundo. Tai kuoktelėjusi skėtė — neplaukia prie lapo, už tai ją prarisi, tikrai prarisi. Kovoje už gyvenimą, jėgas reikia taupyti. — nežinia, kiek nupirties teks bėgti. Nuvarės vabzdys guli ežero paviršiuje. O mes sėdime ant nulinkusio beržo ir matome; viltis išsigelbėti yra, tik veržtis reikia telisinga kryptimi. Vibrudo-
dama skėtė priplaukia prie kitų lelijų lapų, sprindis, ir ji išropotų, bet nel! Didžiulės skėtės akys, už galvą didesnės, o išeities nemato. Baimės akys didelės, bet nematančios. O štai kas! Ne akimis žiūrėti reikia, kai gyventi akimirka beliko. Reikalinga nuovoka, bet skėtė aiškiai jos netekusi. Mataruodama kojomis, ji tolsta nuo lapo. Aš supy-
kau! Likimas juk gailestingas: jei kam uždaro duris, tai kažkur atidaro langelį. Kas dabar bus? Skėtė jau perslapusi, gelbėjantis ratais nutolo, o jėgų neber. Vanduo po ja berbis, juoda, kraupi, nesibaigianti gelmė (jūroje, sako, žmonės nuskėsta vien nuo minties, kad po tavimi trys kilometrai gylis). Išsekusi skėtė skausmingai virpa. Pasaulis tokis gražus! Bet vien norais nieko nepasiekti. Veikti reikia. Juk lelija siolė pagalbą — ištiesė lapą kaip ranką. Tačiau skėtė (Nukelta į 14 ps.)

Aldona PUISYTRĖ

SENO SODYBOS

Išeina, varguolės, per mėlyną sniege,
Per žalią atolą senų dobių.
Ten mūsų valkytės legendos dar miega,
Sąpnuoja paparių... Ir aš negaliu

Ziūrėti ramiai į tą eiseną graudžia.
Pamoti „sudievu“ nekyla ranga.
O vėjas nei varpas dejuojantis gaudžia
Tarytumei laidotu brangų kažką...

P. Bilkio nuotr.

ŽALIA VOLUNGĖLĖ

Zalia volungėlė
Girelėj giedojo,
Mano bernuželis
In vainos išjojo,
Mano bernuželis
In vainos išjojo.

— Bernuželė mano,
Zalias diemedėlė,
Kaip tu man palieki,
Biednā siratėlė,
Kaip tu man palieki,
Biednā siratėlė?

— Mergužėle mano,
Zalioji rūtele,
Aš tave palieku
Sesučių pulkely,
Aš tave palieku
Sesučių pulkely.

— Bernuželė mano,
Zalias diemedėlė,
Kada mes sustiksme
Nuo šio rudenėlio,
Kada mes sustiksme
Nuo šio rudenėlio?

— Mergužėle mano,
Zalioji rūtele,
Mes abu sustiksme
Trečiam rudenėly,
Mes abu sustiksme
Trečiam rudenėly.

— Bernuželė mano,
Zalias diemedėlė,
Kada atrašysi
Margą gromatėlę,
Kada atrašysi
Margą gromatėlę?

— Mergužėle mano,
Zalioji rūtele,
Tada atrašysi,
Kai gale nustosi,
Tada atrašysi,
Kai gale nustosi.

— Bernuželė mano,
Zalias diemedėlė,
Kaip man pernešioti
Rūtų vainikėlis,
Kaip man pernešioti
Rūtų vainikėlis?

— Dlēnā an galveles,
Nakti an širdelės —
Atsimink, mergele,
Kad aš an vainelės,
Atsimink, mergele,
Kad aš an vainelės.

Tekės Paukštienės, 64 m.
ir Bronės Paukštės, 35
metų, Antalksnės k., Link-
menų apyl.

Tekstą užraše
N. VELIUS

B. Sablevičiaus nuot.

Jarate GEMBUTAITE

(Andriui)

Savo sielą aš išleistu į laukus.
Tegul gérisi balta platybe,
Tegul džiaugiasi sniegynu purupu,
Atsigauna po sunkių kankynų.

Snlegas tokai tyras ir purus,
Kaip ir mellė, kuria dovanojau,
Jis uždengs to skausmo likučius,
Kuri aš patyriau, išraudoja...

Eikim per gyvenimą drauge,

Nepalik sušalusios sirdies.

Viskas taip arti ateityje:

Laimė, mellė ir tiek daug vilties.

Neuzges krūtinėj ši ugnis,

Neuzpūs jos žvarbiros sausio pūgos,

Plaks palaimoj mylini sirdis,

Sviles laukai nežmoniško baltumo.

Jei norėsi, būsim amžinai kartu,

Sniego baltume palikę skausmo dėmę,

Eisime į tolimus tamsius miškus,

Kad atrastume pusnynuos mellės gėlę.

DIDELĖ LYDEKA

Nacionalinio parko rei-
kalų vedėjas Danyla gruo-
džio mėnesį kažkaip žve-
jojo Lūšių ežere ir netycia
užkabino lydekaite. Lyde-
ka pasikabino vos užmetus
spiningą i eketę, tačiau žu-
vį ištrauktį buvo suvis ne-
įmanoma dėl eketės slau-
rumo (30 cm). I pagalbos
šauksmus subėgo darnus
parko direkcijos kolekty-
vas ir aliaus baro specialis-
tai, bo tie ir anie buvo
arčiausiai ivykiu. Kol vy-
rai su moterimis atbėgo,
kol išsiaiskino ir nubėgo
ir vėl atbėgo su laužtuvaus
ir kopėciomis, praslinko
pusvalandis ir visa šią am-
žinybę žvejys, prilaikomas
valytojos-kambarinės Cepo-
nenės ir kitu ne mažiau
drąsiai moteriškiu, tramde
išsiautėjusių lydeka. Sakū
genetojas (tokia profesija)
Umbrąžiūnas visu svoriu
daužė ledą laužtuvu, o mo-
topuklininkai Panavas ir

Kuliešius pjaustė ledą ap-
linkui. Tiki tada pasirode
visas žuvies didumas, ko-
kiuo net visko maciusių
buvo nemate. Lydeka kys-
telėjo iš vandens molius-
kais apaugusia galvą ir
staigiu judesiu prarijo, bet
sučiaudėjo ir laimingai iš-
spjovė žveja atgal. Dar ne-
žinia, kuo būtų pasibaigiu-
si žvriebis ir žvejų kova,
bet atburbe viso kaimo my-
limas traktoristas Ambra-
ziejus su pilnais maišais
smėlio. Istaudrinusios bu-
halterijos moteriškes Sta-
sė, Dalia ir Elizabet mik-
liai sumėtė maišus padūku-
siai pabaigai į narsus. Ta
užspringo ir nusiramino.
Ir tik tada buvo išvoliota
ant ledo. Iš vandens žuvi
išstumė, laikydamas ja už
uodegos, apylinkėse žino-
mas naras ir jogas (žiema
vaikšto basas ir maudosi
eketė visai nuogas) barme-
nas Spaičys.

Zuvies būta balsios: svė-
re 198,7 kg, o ilgumon
sieke 4 m 83 cm 31 mm.

Tokios lydekos nebeatsi-
mena net senolis Sablevi-
čius, čia gyvenantis dar
nuo anų laikų, o artimiau-
sių kaimų čiabuviai sakesi
tokios žuvies nera matė
nuo 1863 metų suktimo.

Kolektyvas stipriai džiū-
gavo kartu su žveju ir tik
vienas — Parko vyr. met-
raštininkas Grašys iš ap-
maudo daužė galvą į žilviti
prie Dieninio pirties:
mat ivykis liko neįamžintas
fotoaparatu. Parko fotogra-
fas Blikis kaip tycia tuo
momentu atidarinėjo per-
sonalinę parodą. Cikagoje
ir susistemdyme ant ledo
nedalyvavo. Žinoma, ivy-
ko Sventė Nacionalinio
parko direktorius Vilčins-
kas su pavaduotojais Ba-
niu, Kutra, Zilėnu, Rukš-
nu ir dar vienu įsakė kolektyvui
tadien nebedirbt, o kasininkas Liepinis su-
darė salygas ge... t. y.
žvesti ir kita diena.

Ivykis leis į Parko zo-
ologijos istoriją.

B. PAUKSTIETIS

Iš Henrio Deivido Toro palikimo

* * *

Neapsakomas Gamtos — saulės ir vėjo, ir lietaus, ir vasaros, ir žiemos — tyrumas ir palaimingumas. Kiek sveikatos ir džiaugsmo jie mums teikia! Ir kaip jie mus atjaucia! Kai žmogus sielvartauja dėl ištikusios ji bėdes — liūdži visa Gamta. Zmogaus sielvartas, jei tik Jis turi tikrą pagrindą, paveikla visą Gamtą — nublanksta saulė, vėjai dūsauja tarisi žmonės, debesys lieja ašaras... Kaipgi aš galu nejausti artumo žemei? Argi aš pats bent dalinai nesu iš lapų ir augalų puvenų?

* * *

Ryto oras! Jelgu žmonės nenori gerti jo iš paties dienos šaltinio, tai gal tuomet bent daļi jo reikia išplisti i butelius ir pardavinėti krautuvėse tiems, kurie pametė savo prenumeratatos korteles geriausiomis rytoto valandoms.

* * *

Zmonės dažnai man sako: „Jūs turėjote jaustis ten vienės ir turėtūt, norėjote būti arčiau žmonių, ypač kai lydavo arba snigdavo ištisą dieną ar naktį“. Tuomet man norisi atsakyti: visa šita žemė, kurioje mes gyvename, yra tik taškelis Visatoje. Ar toli vienas nuo kito, jūsų manymu, gyvena du tolimiausi gyventojai štai anos žvaigždės, kurios skersmens mes net negalime išmatuoti savo prietaisais? Kodėl aš turėčiau jaustis vienės? Argi mūsų planeta nėra Paukščių Take? Kokia yra ta er-

vė, kuri skiria vieną žmogų nuo kito ir daro jį vienišą? Aš išitikinu, kad jokioms kojų pastangomis negalima priartinti vieną prie kitos dviejų sielu. Ko gi mes labiausiai geidžiame, kad būtų greta mūsų? Tik ne minios, ne geležinkelio stoties, ne pašto, ne smulkės, ne maldoš namų, ne mokyklos, ne bakkalėjos parduotuvės, kur susirenka daugiausia žmonių, o amžino gyvybės šaltinio, kuri randame savo pačių patirtyje, — todėl gluosnis stovi prie pat vandens, kad galėtų leisti šaknis jo pusėn. Kiekvienas ieško savo vietas...

* * *

Aš išėjau į mišką todėl, kad norėjau gyventi išmintingiau, turėti reikala tik su esminiais gyvenimo faktais ir išitikinti, kad Jis gali mane kažko išmokyti ir kad prieš mirtį nepasirodytų, jog iš vis negyvenau. Aš norėjau gyventi netikro gyvenimo — gyvenimas pernelyg brangus... Aš norėjau gyventi giliai, iščiulpinti gyvenimą iki kaulų smegenų, gyventi sveikai ir spartetiškai, išvilius visa, kas nebuvo gyvenimas, išvaryti plačią pradalgę ir pjauti prie pat šaknų, prispipti gyvenimą prie sienos, suskaudytį Jį į pačias paprasčiausias formas ir, jei Jis pasirodys niekingas, ką gi, iškelti visą tikrąjį jo niekingumą ir paskelbtį apie tai visam pasaullui; o jei Jis pasirodys iškilnus, pažinti Jį nuosava patirtimi ir pasistengti teisingai papasakoti apie Jį... Nes

dauguma žmonių, man regis, keistai neturi aiškios nuomonės apie gyvenimą — ar Jis velnio, ar Dievo donana...

Mes išeilkyojame savo gyvenimą smulkmensoms. Doram žmogui skaičiuoti pakanka ir dešimties pirštų. Paprastumo, paprastumo, paprastumo! Sakau jums — turėkite du ar tris, bet ne šimtą ir ne tūkstantį reikalių, skaičiuokite ne milijonais, o iki pūsės tuzino ir pāsitenkite išsversti savais pirštais.

* * *

Zmonių draugija paprastai pernelyg pigi. Mes susitinkame pernelyg dažnai, nespėj įgyti jokios naujos vertės vienas kitam. Mes susitinkame triskart per dieną prie valgio ir kiekvienasyk iš naujo vajšiname vieną kitą tuo pačiu senu paplēkusiu sūriu — savimi. Mums teko susitarti dėl kai kurių mandagumo taisyklų, kad tie dažni susitikimai būtų pakenčiami ir kad mes nestotume į atvirą kovą. Mes gyvename per tankiai ir kliūvame vienas už kito, ir aš manau, šiek tiek netenkame pagarbos vienas kitam. Pagalvokite apie fabriko darbininkes, jos niekada nebūna vienos, ko gero, net ir savo svajonėse. Būtų geriau, kad kvadratinėje mylioje gyventų vienės žmogus, kaip čia, kur aš gyvenu. Žmogaus vertė ne jo odoje tad neprivalau ją nuolatos liesti.

B. Šablevičiaus nuotrauka

KAIP ŽMOGUS

(Atkelta iš 12 ps.)

blaškosiai pati viena, neatbėga, nė viena jos draugė, nesugriebia ją už sparņą, neištraukia. Žinoma, lengviausia nematyti, apsimesti neturinčiu laiko. Te kiekvienas už savel Tuo metu skenduočia prisistumia dar prie vieno lapo ir boveik baksuoja į Jį nosini. Pakeik bent vieną kibią ką, jytę ir išsikepurnesi į sau sumai Jį apmirsta, ilisi, kaupia jėgas. Ima spurdeti ir... nusisuka nuo lapo. Pušokau: kokla kvaila skėtė — visai kaip žmogus! Eime tolyn. Bet žyglo draugas išsilaužė ilgą nendrė, šluotele pasieke leisgyvę skėtę, užkabino ir, atsargiai ištraukės, padėjo ją krante.

Nes ir jis pats seniai laukia, kad kas išliestų kokia nors nendrė ir jam.

S. KARA-MURZA,
filosofijos daktaras

Jet mūsų keliais tik vienas — i rinkos ekonomiką, tai pasirinkimo nėra. Taip žygiuoja visas išsvytes pasaulis. Neabejokime ir mes. Tačiau naujieji politikai tuo nepasitenkinio ir nutarė žmones prispausti mokslyniams argumentais — pustau religinė ideologija.

Negalima pateikti argumentų apgaulės būdul

Vienas iš melagingų argumentų yra tvirtinimas, kad rinkos ekonomika yra „ekologiškai švari“ (priesingai, negu planinė ekonomika). Tai PIRMOJI apgaule. Išsvyčiusių salyse su galinga rinkos ekonomika ekologinės problemas ne išnyko, o perėjo į mažiau turtingas besivystančias salis. Stai — Prancūzija ir Vokietija nebegamina sieros rūgšties. Sie fabrikai išvežti į Maroką. Sieros anhidridas dabar nusėda ant marokečių žemės ir plaučią, o europiečiai chemikalus gauna gatavus, gražiai įpakuotus. Ivarius. O mes, buvusi SSRS, nepabėgsime nuo aplinkos teršimo net ir rinkos sąlygomis, nes prie „trečiojo pasaulio“ salių gamtinės resursų ir jų teritorijų mūsų niekas nepripleis. Gaminime ir teršime pas save. Dar datiglau tilktina, kad mes patys leisime išmesti kenksmingas atliekas savo salyse, atvežtas iš svetur.

ANTROJI APGAULE. Ekologinė situacija išsvyčiusių rinkos salyse mes ivertiname tiek, kiek matome paprasta akimi. Stai pas juos automobilių mažiau rūksta. Taip. Jei žiūrėsime į blogą kvapą. Bet anglies dioksidą jie išmeta kaip ir anksčiau. O tai didesnė problema, nes anglies dioksidas suardė atmosferos buvusių sudėtį, išsi-reguliavo jos siluminis balansas. Specialistai neabejoja — žmonijai gresia „šiltamio efekto“ katastrofa. Svarbiausias anglies dioksidė gamintojas — išsvyčiusios salys su galinė rinkos ekonomika. Jos didžiuojasi, kad greit kiekviena ūsima turės po du automobilius. Kaip galima kalbėti apie rinkos ekono-

mikos ekologiškumą, jei pagrindinis jos kriterijus — pelnas? Geriau mums neturėti gražių illuzijų, o ruoštis priimti rinkos ekonomikos žaidimo taisyklės.

TREČIOJI APGAULE. Ekologinė situacija buvusioje SSRS sulyginama situacija, esama stipriai išsvyčiusių salyse. Mes labai atsiliekaime. Paaiškėja, kad stipriosios salys praėjo ta vystymosi etapą, kurį turėsime praėiti ir mes. Tame etape jos taip

ekspansijos mechanizmas.

Rinkos ekonomika pagindė visiškai kitą gyvenimo tipą — „vartotojų visuomenę“. kuria spauda su susizavėjimu priešpastato mūsų „ubagystės visuomenę“. Naujieji politikai bevelia nelipi i šią problematiką, nes ji neišsprendžiamā dėl tų prieštaravimų, kurie ir tollau girdogliausia civilizacijos krizę.

Kame slipy šios visuomenės vidinė krize, apie kuria nekur nerašoma ir neskai-

roje tai galima buvo pastebinti dėl jo netobulumo. Rinkos ekonomikos filosofas T. Hobbes aiskino, kad si visuomenė — tai „kova visų prieš visus“ Socialdarvinizmas „irodė“, kad egzistuoja „slipnų“ žmonių sluoksnis, kuris turi žuti kovoje už būvi. Vartotojų visuomenės ideologija prieš „slipnus“ besivystančias salis pritaiko bet kokias priemones.

Bet tokis požiūris griauna pacią žmonijos „ekosistemą“. Per paskutinius 10 metų 37-jose neturtingiausiose salyse išlaidos medicinali sumažėjo daugiau nei per pusę. Puse tų salių gyventojų vartoja 1700 kal per dieną — tai 1940 m. nacių konklagerų maisto norma, kuriai esant, prasidėda organizmo degradacija. Užtut Bolivijos alavą išsvyčiusios rinkos salys superka 60 proc. pigiau, negu prieš 10 metų, o iš visos Lotynų Amerikos jos tik vien procentu už skolas išsivežė 33 mlrd. dolių. Sitie procesai tik miniatiūroje vyksta ir turtingoje salyje. Pvz. Madride 1990 m. suregistruoti 700000 žmonių, gyvenančių žemiau skurdo ribos. Aš kalbu tam, kad kiekvienas, kas nori (deja, nori nedaugelis) suprastu, kad esant rinkos ekonomikai, t. y. kapitalizmu, mūsų laukia visai kitoks neturtas ir blednystė, negu kad turėjome ligi šiol. Intelligentai, kurie ir vadovauja mūsų žengimą į rinkos ekonomiką, daugumoje net neįsivaizduoja, ką reikia bedarbio intelligento skurdas. Vakaruose.

Rinkos ekonomika nuo savo pradžių pradžios buvo kraštutinai antiekologinė žmonijos (kaip sistemos) atžvilgiu. Ji griovė kulturas, etnosus, jai netinkamas socialines grupes. Ypač ryškiai rinkos ekonomika išskirojo JAV, fiziskai sunaikinus šimtus genčių. Iki XIX a. vidurio čia naudojo vergų darbą. O stai Indija buvo kiestinti civilizacija, su aukštai išvystytu pažinimo ir mąstymo tipu, su ypatingai subtiliu požiūriu į gamtą, su visą sali aplinką rinka. Anglių kolonizatoriai, turėjė savo „tele-singali“ supratimą apie (Nukelta i 18 ps)

Trys apgaulės kelyje i šviesų Rinkos Ekonomikos rytojų

pat naudojo aplinką žudančias technologijas. Atsiminate, Reino, Temzės, Didžiųjų ežerų būklė buvo balsi. Dabar — priešingas valzdas, — sukurto efektivios technologijos. Bet visa tai po to, kai rinkos ekonomika pasaulyje ekosistemoms padare sunkiai atitinkomą žalą.

Dar pavyzdys JAV, Japonija ir Vakarų Europa gamina 75 proc. išmetamų dujų, ardančių ozono sluksnį. Išsvyčiusios rinkos salys jau gavo milžinišką ekonominį efekta nurodant freonų panaudojimo pramoneje. O atsilikusios salys, kaip mūsų, turi nutrauktiką tik pradėta freonų naujinimą ir patirti ekonominius nuostolius. Išsvyčiusios salys galetų suteikti varganoms salims naujas, ekologiškai švarias technologijas. Bet kur tau! Jos, eidamos į rinkos ekonomiką, išskarto savo ir buvusių kolonių miškus. Brazilai, sekdamai jų pėdomis, kerta savo Amazonijos miškus, kurie pagamina didžiajai dalį deguonies Zemės planetai. O juk išsvyčiusios rinkos salys turetu moketi Brazilijai už deguonį, gaminamą jų automobiliams.

Kokios šiu prieštaravimų tolesnės tendencijos? Liūdnos. Pačiame rinkos ekonomikos genetiniame aparate užprogramuotas pastovios

Trys apgaulės kelyje į šviesų Rinkos Ekonomikos rytojų

(Atkelta iš 15 psl.)
gamybinius santykius, su-
griovė šią kultūrą ir „azi-
jatišką gamybos būdą“, ne-
pasistengė net jo suprasti.
Indų žagré pakeitė anglia-
kasis plūgas, kuris purias
dirvas pavertė į dulkes. Ir
tai — ne klaida, o tam tik-
ros pasaulėžiūros pasiekmė.

Rinkos ekonomikos veikimo rezultatas yra ekologi-
nės katastrofos, vykstančios
XX amžiuje. Taip revoliuci-
jos, fašizmas, pilietiniai ir
pasauliniai karai. O nepa-
gydomos ligos, žudančios
visų žemyną (ypač Afri-
kos), gyventojus yra „mā-
žiau matomos“ katastrofos.
O jaunimo sukeliami buntai
ir pogromai išpuosele-
tuose Vakarų valstybių
miestuose, pvz., Vokietijo-
je?

Kokie rinkos ekonomikos
atelties rezultatai žmonijos
ekosistemai? Perspektivos
gasdina, Esmé tame, kad
nuskurdintų socialinių gru-
pių, etnosų ir kultūrų tra-
dicinių buntai, riaušės tapo
kontroluojamais ekonomi-
niams būdais, karine jėga ir
politiniu elitu. Tačiau... At-
siranda jėgos, galinčios
vykdyti kerštą ne smurtu,
o naujų technologijų būdais!
Tarp tų mokslinių tyrinė-
tojų, kuriuos rinkos ekono-
mika nugramzdina į vi-
suomenęs dugną, yistiek
bus žmonių, kurie iškils į
paviršių ir ims jungtis į
organizuotas teroristinės
grupes. Jos ims keršti ne
pogromais ar sprogimais

traukiniuose ar supermarketuose, o pasiteikę savo mokslinių išsilavinimą. Kol kas pasireiškia tik to reiškinio simptomai: kažkas išrandia ir paleidžia į tarpautinius kompiuterinius tinklus programas—virusus, kurių profilaktika ir gydymas jau reikalauja milijardų dolerių. Kažkas užnuodija neypatingai stipriais nuodais vandentiekį... O štai vienas žinomas biochemikas pareiškė, kad jis vie-
nas, be pagalbininkų, gali pagaminti tiek stipriausio toksino, kurio užtektų mirtinai užnuodytis visą Niu-
jorko vandentiekį. Ir tai
rimai. Biologinis ir che-
minis terorizmas galiapti balsiu keršyjimo ginklu galutinai nusivylusių išsi-
mokslinusių žmonių ran-
kose. Nei policija, nei vi-
daus kariuomenė nesustab-
dys virusologo, pasiruošusio atkeršti visuomenei, šalta-
kraujiškai pražudžiusių jo
tautą. Todėl virusologas,
kvalifikuotai valdantis ge-
netinės inžinerijos tech-
nologija, gali sukurti gink-
lą, kur kas baisesnį už ato-
minę bombą. Vienintelė
priemonė išsisaugoti šito —
sugriaudos žmonijos ekosis-
temos atstatymas, gydymas.
garsaus F. Ničės šūklio
„Griūvant — pastumk!“
atsisaumas.

Vartotojų visuomenėje
kiekviens žmogus prieš-
pastatytas vienas kitam,
konkuruoja tarpusavy ir yra
priverstiapti vieną kitam

vilku. Tai formuoja kultū-
rą, skatinančią veržimą į
valdžią. Sūsijungusi su
techniniu, racionaliu mąsty-
mu ir mokslu, ši kultūra
suteikia didžiulę jėgą tai
visuomenei, kuri pasiekė
aukštą technikos išsvystymo
lygi. Tą mes ir matome
rinkos ekonomikoje, paver-
guosisoje didelę dalį pasau-
lio. Dabar sužlugo paskutini-
nis bastionas (Sovietų
Sąjunga), kuriamė žmonijos
dalis ieškojo kitokio
vystymosi kelio. Tai visos
žmonijos tragedija. Tačiau
apie tai mūsų žurnalai ne-
parašys. Tragedija slypi
tame, kad industrinės visuomenės
kultūroje išnaikintas
žmogaus savisaugos
instinktas. Dar daugiau:
šioje kultūroje žmonija lin-
kusi į savižudybę. Rinkos
ekonomika griauna tradiciš-
kai susiklosčiusią visuomenę,
kurioje žmogus paklusno
solidarumo ir grupės užuo-
jautos instinktui — instink-
tui, kuris turėjo svarbią
reikšmę žmogaus evoliuci-
joje.

Mes, netgi priešdami pirminę
industrializacijos sta-
dią, pasilikome ta tradicione
visuomene. Revoliucijos ir
karai daugiau ką sugriovė,
bet nepajudino agrarinės
civilizacijos žmonių mąsty-
senos, — tokie dalykai greitai
nepasikeičia. Net nu-
griovus cerkes, mes li-
kome religingi — vieni iš-
laikė tikėjimą dievu, kiti —
Alachu, treti šventųjų pa-
veikslus pakeitė Stalino
portretais. Bet nebuvu sunai-

kintas kolektivizmo (solida-
rumo) instinktas.

Bet dabar mus kviečia
prisijungti prie „pasaulinės
civilizacijos“ ir pergy-
venti be savos krizės, dar
ir jos krizę. Krizę, kuria
išsaukė tai, kad vakarų ci-
vilizacija nebegali daugiau
parazituoti „pasiskolintomis“
pas krikštonis vertybėmis. Mokslininkai
apie šią krizę nerašo ir to-
dėl tenka skaityti teologus,
o jie kalba apie tragiskus
dalykus.

Galimybė tikėti utopijomis
— laiminga žmonijos savy-
bė. Iš šios savybės kyla
nuostabios vertybės ir
dvasinė šiluma ir, neduok
Dieve, šią savybę prarasti.
Bet kai šią savybę ima eks-
ploatuoti gedrūs politikai, ji
tampa baisių nelaimių vi-
suomenės šaltiniu. Cia
reikėtų prisiminti senolių pa-
tyrimą, kurio dėkā susikū-
rė ir išgyveno žmonija.

(pagal „Svet“, 1991)

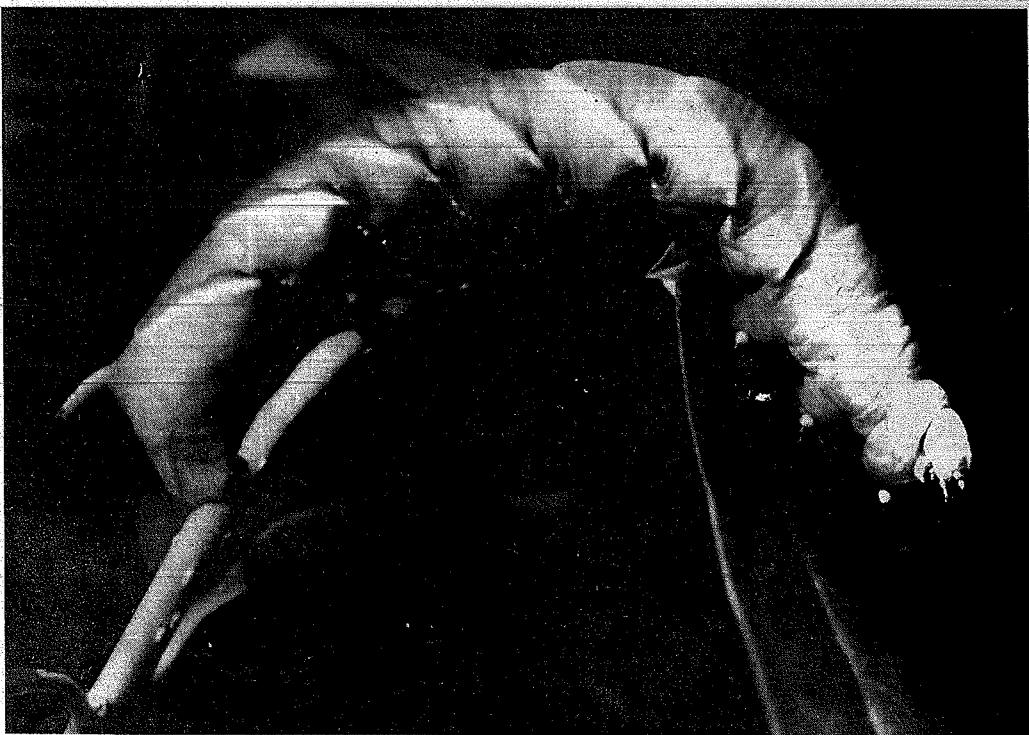
NUO REDAKCIJOS:
Žmonija yra kelyje į galutinę katastrofą. Autorius
gana giliai apmąstė ši ejimą į susinaikinimą. Jo mintys populiarioje literatūroje apie rinkos ekonomikos „nematomąjį puse“ yra
naujos, mums negirdėtos.
neskaitytos, bet, žinoma,
teisingos. Tačiau tam tikrą
nusivylimą kelia tai, kad
autorius buvusių SSRS įver-
tina kaip nuoširdų kitokio
žmonijos kelio ieškojimo
bandymą. Apie to „kitokio
kelio“ prievertinį, nenatū-
ralų pobūdį autorius tyli.

Ligustras ir jo gražusis kenkėjas

Aukštaitijos miestuose ir
miesteliuose dažnai augi-
namas ligustras. Jis žaliuo-
ja ligi pirmojo sniego. Jo
lapai labai tankūs ir žali
kaip rūta. Gal dėl šių sa-
vybių ligustras taip megsta-
mas gyvatvorų krūmas.
Daug jų Molėtuose, Ignalinoje,
Tauragnuose... Ligistro
gyvatvorės išleja vieną
gražiausią Lietuvos drugių — ligustrinį sfink-
są.

Siltomis birželio naktimi
drugiai poruoja iš, ir,
pagal kvapą suradę ligusto-
ro krūmus; ant lapų sude-
da ir priklijuoja pavienius
kiaušinukus. Išsiritę viš-
reliai tokie mažyčiai, kad
atrodė kaip balsvi krisle-
(Nukelta i 17 psl.)

Ligustras ir jo gražusis kenkėjas

(Atkelta iš 16 psl.)
lai su keletu juodu plaukeliu ir tokie silpni, kad nepajėgia graužti, o tik čiulpia lapo sultis. Smalsūs entomologai paskalčiavo, kad toks naujagimis iki jis užauga, savo svori padidina 20 000 kartų. Vikšrai auga keletą savaičių (prieklauso nuo oro šilumos). Dieną jie tūno be judesių, o naktį graužia nuodingus, bet jiems skanius lapus. Ligustrinio sfinkso vikšras — kirmelė gražuolė: šviesiai žalia, su violetiniais ir baltais dryžiais šonuose. Uodegoje yra žemyn riestas ragas. Bakstelėjus šapeliu, vikšras staiga atsilobs ir sustingsta (sfinkso poza). Bet atsargai! Jis gali apspjauti nuodingu aitriu skyčiu! Gal todėl jo neliečia ir nelesa paukščiai. Be ligistro, vikšrai maitinasi lanksvos, uosio, alyvos, putino lapais (parke teko rasti tiktai ant ligistro). VII—VIII mėnesiais vikšrai dar būna ant krūmų ir auga. Visiškai užauge, nusipenėję vikšrai staiga praranda apetitą ir pajunta nenugalimą norą vikrial šliaužti žemyn, o ir pasiekę žemę, jie keletą dienų nenurimsta, energingai ieško vietas pasislėpti žemėje. Tada jų kuno audiniai parausta dėl biocheminių pokyčių organizme, ir tas raudonis persišvilia per oda, sugadina žalia vikšro spalva. Vikšras

i žemę iširausia iki 15—20 cm gyli, ten iš dirvos grumstelių suklijuoja kokona ir Jame virsta į lėliukę. Tai rudas kietas šarvas, kuriame kirmelė pasislepia. Bet tai jau nebebūna kirmelė. Lėliukėje per visą žiemą vyksta didžiulis gamtos stebuklas: iš kirmelės atsiranda visiškai kitas padaras — drugys. Niekas dar neištyrė ir nesusekė, kokiu būdu tas stebuklas vyksta. Juk iš beformės žalios nuodingos skystos masės po kirmelės oda turi susidaryti naujos cheminės medžiagos, nauji organai, naujas organizmas su krom, galva, sparnais, su labai sudėtingomis akimis, vidaus organais ir net gačių suformuotais kiauši-

nėliais, kuriuos belieka tik apvalinti ir sudėti. Lėliukė pailga, apvalaina ir sunosimi. Tos „nosies“ viduje bus — patalpintas besiformuojantis drugio straubėlis. Pavasarį, kai gerai išyla dirva, drugys pabaigia vystymąsi lėliukėje ir ji, judėdama spryruokluojančiais judesiais, išsijudina iki žemės paviršiaus. Čia drugys savo „selėmis“ ištirpdo lėliukės šarvą ties galva ir išlenda lauk. Kol kas tai nemalonus padaras: pilvelis didelis, platus, o virš jo nugaras — kažkokios suglamžytos šluokšlės prilipusios. Drugys neramiai šliaužia, vos vilkdamas sunkų minkštą pilvą, bet kai tik suranda vertikalią šaką ir pan., nurims ta ir ilgokai tūno. Per ši laiką vyksta dar vienas

nuostabus veiksmas: tos prilipusios „šluokšlės“ pavirsta į drugio sparnus. Tai jie lėliukės šarve buvo suglamžyti, o dabar, laisvėje, į sparnu gyslas ima tekėti limfa, ir ištiesina sparnus. Istabų veiksma galima stebeti, plika akimi. Sparnai atsiranda per 25—40 minučių. Jei apaugę mažyčiais žvyneliais ir taip tankiai, kad sudaro pilkai juodą piešinį. Slepiamos spalvos sparnai lyg stogu uždengia raudonai ir juodai juostuotą pilvelio viršu ir rožinės spalvos apatinius sparnus. Stal ir giminė didžiausias Lietuvos vletinis (neatskridęs iš kitur) drugys. Jo išskėstu sparnų plotis 10—11 cm — vos tilptu ant delno. Dieną pamatyti drugi — tai radinys, nes tūno ant tokio substrato, kurio spalva susilieja su sparnų spalva. Nepriyrusti akių drugio nepamatavo!

Be abejonių,isp „ngas dydžiu ir spalvomis ligistrinės sfinkses puošia Lietuvos gamta, tačiau jo gausumas Respublikoje nežinomas. ANP viškų teko rasti tik gyvenvietėse, tačiau tik 4 kartus. Manau, kad jis dar nėra retas, tačiau kaip ir kiekvienam stambiam vabzdžiui, jo egzistavimo salygos tampa vis labiau nepalankios. Kaip būtų gerai, jei, radę sfinkso višką lanksvu ar ligistro gyvatvoreje, paliktumėte ji ramybėje — toks „kenkėjas“ gyvatvorei žalos ne padarys.

Bronius SABLEVICIUS

Autoriaus nuotr. ligistrinio sfinkso drugys, vikšras ir kiaušinėliai išdirdinę 30 kartų.

ŽALTYS

AUKŠTAIČIŲ

LEGENDOSE

NUOTRAUKOJE — AUKSTAITIS.

KAS ZELEKTIS — ŽALTYS. FOTO.

GRAFAVO ANDRIUS TUMENAS.

Pasakose Žaltys — tai jūrų — marių karaliūnas, šmesteli didžullais, bet neapčiuopiamais turtais, pagrobia ar suvilioja mergelę išgakasę, nusigabena į saviasias valdas. Tai labiausiai paplites Lietuvoje pasakų apie žaltį variantas.

Visai kitoks aukštaitiškas žalkys — karalius: beribė jo galia ir milžiniški turtai, bet jie suniška tik su kiekvienu vartu užgruvus. Paprasti aukštaitiški ir žalčio rupesciai, darbai. Jis ir grūdų sauja dirvon beria, ir žemę želmeniu atveria, ir brandžia varpa džiaugiasi, ir naudingam meistrui padeda. Žaltys nuolatos kovoja sunkią ir žiaurią kovą. Sunku jam vlenam galybėtis, ieškoti talkininkų, bet šie per silpni, — per

jų bejegiškumą žalčio krauju parausta ezerų vandenys, visiems gresia nelaimės, bet žaltys, kaip ir saulė, nei sunaikinas, nei nužudomas. Varge, kovoje grūdinasi ir stipréja žalčio bendrininkai, lepiamam susirėmimė laimi žaltys. Ne betikišėjo kova, — atels didelė laimė ne tik jam vienam, ne tik jo šeimai, bet laimė visiems.

Aukštaitijoje daug pasakų apie kovas su geležimi apsikausčiusiais atėjūnais. Gana aiškus šių pasakų istorinis pagrindas — nuo Dauguvos brovėsi kalavjuociai. Būtu naturalu, kad šie įvykiai, išipynę į senaistis pasakas, sudarytu žaltinių pagrindą, bet... kovoje su geležiniais atėviais ir kardai lūždavę, ir sky-

dai dildavę, o Zelmis, nors ir dalyvauja kovose, bet pats ginklo nevarotoja. Turi Zelmis kalaviją ir ne bet kokį, o su saule rankenoje — jis tinka tik žemėj daigams aptverti. Zelmis pasyyus karys, nors šarvai ji gina. Ir Zelmo priešas ne kilme, o norais svetimas, ir kova vyksta ne tiek teritorijoje, ne materialinėje plotinėje, o daugiau pasaulėžūroje. Tai kova už laimę. Kokios kovos būdavo, kad žmonių atmlintin mažū mažiausiai porai tūkstančiu metų iširėžel?

Zelmis siekia laimės visiems. Jam išvykus į žygius, jo pati turi rūpintis visais nelaimingaisiais, tuomet žalčiu geriau sekasi. Atsitiko, kad visais visais pati pasirūpino, tik vienai svetimai atklydė-

lei nepadėjo, o pargrižęs sukapotas žaltys klausia: „O tie, kitokį papročių, kitoniškai kur šneka, kitokiai rūbais rėdos, ar jie nejaučia skausmo, alkio, ar ligos juos aplenkia?“

Netoli nuo Linkmenų pilutės yra Piliakalnis ant ežero krašto, vadinamo • Linkmenu, kur senovėje buتا pilies ir aukota lietuvių dievalčiams. Seni žmonės pasakoja, kad senybiinių Linkmenų želekčio (žalčio) vardas buvęs Ligmanas, Vilniaus — Vilanas, o Rygos — Rygmanas. Vilanas su Rygmanu buvę labai nedori ir nedievoti, todėl juos dundulis uždundinės, o Ligmanas ažu savo gerus darbus ilgai dar gyvenęs Linkmenų Piliakalny.

(Tauta ir žodis, 1923)

Tol kišame pirštus i ugnį, kol nusvylame

Apie ugnį nekalbėsime, bet apie tokį augalą Sosnovskio barštį. Šią Sibiro, Tolimųjų Rytų „žolę“ vis labiau gerbia mūsų krašto žmonės. Ją galime pamatyti prie sodų, pakelėse, miestuose, ir net kolektyviniuose soduose, pvz., Ignalinoje. Sakau „net“, nes auginti Sosnovskio barštį darže — sode, kurio plotas apie 6 arus, yra kvaila.

Šis augalas — tai atėjūnas iš kito žemyno pričiingo krašto, svetimkūnis mūsų augalijai. Pasižymi dideliu agresyvumu: jis sunaikina visus kitus augalus, palikdamas tik medžius. Sosnovskio barštis — tai skėtinis augalas, morkų, kmynų, garšvų giminė (žr. nuotraukas). Ziedai maži, suburti į mažus apvalius skėčius, o šie, savo ruožtu, sudaro vieną didžiulį „skėtį“, kurio diametras gali siekti pusę metrol. Tokių žiedydinių augalas turi keletą. Kad išlaikytų tokį syvori, barštis išaugina 8–10 cm storio tuščiavidurių stiebą.

Zolė gigantas pasiekia 2 m aukščio ir daugiau. Prieš keletą metų Sosnovskio barštį pirmą kartą išvydau Grybėnių fermose Ignalinos rajone. Barsčiams patiko seno mėšlo kruvos, todėl augalelius supainiojau su nematytais medžiais... Menkesnių, bet vistiek išpudingų barsčių galima pamatyti prie

Dūksto Kanlikuose, Kazitiškyje, Ignalinoje.

Europinėje Rusijoje Sosnovskio barštis paplitę kaip siliosinė kultūra. Mat buvo išaiškinta, kad kultūra duoda 2–3 kartus daugiau žalios masės nei už kukurūzų. Mei-lė šiam egzotiškam augalui turėtų baigtis 2 nusivylėmis: pirma, augalas greit

plinta sėklomis ir šakniastiebais, užgožia, nustebia viską aplinkui, antra, augalas išskiria ypatingą medžiagą furokumariną, kuris sukelia odos uždegimus, alergiją, kartais labai stiprią. Ypač stiprus odos perštėjimas būna po 2–3 dienų. Gali pasiblogėti sveikata, ant odos iš-

(Nukelta į 20 ps.)

PARKO KAIMAI

Šuminai

Pietiniame Ažvinčių girių pakraštyje, gražuolio Baluošo krante stūksa pries 440 metų dokumentuose paminėta Pabaluošės vietovė. Pirmosios žinios apie jį sutinkamos 1554 m. Vilniaus ti-jūnystės Linkmenų valsčiaus inventoriuje. Kaimas nuo seno priklausė Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės Ažvinčių dvarui. Visokių vardų per tuos amžius kaimas turėjė — tai Pabaluošė, Smaldiskės, Smalgiškės, Užubaluošė. Tik XX a. pirmoje pusėje Šuminų kaimas imtas vadinti pagal Jame gyvenančių Šuminų šeimų pavardes.

XVIII a. pabaigoje Lietuvos girių buvo suskirštotos smulkesnės vienetai ir sustiprinta miškų sargyba. Turbtūdėl to ir buvo iškurdinta ant Baluošo ežero kranto eigulio A. Sumino šeima, atėjusi iš netolimo Laukstenių kaimo.

Pirmosios sodybos šeimininkas eigulys Antanas Šuminas, istorinių dokumentų žiniomis, apsigyveno 1732—1784 m. aikotarpyje. Bejo, čia apsigyveno ir broliai Benediktas ir Andrius. 1830 m. duomenimis čia gyveno 16 žmonių. Sodybą išsiplėtė ir prie buvusių pastatų pastatyti dar dvi dvigalės pirklos, du svirnai, septyni tvertai, kluonas, dvi daržinės. Tuo metu triju broliais šeimos gyveno atskirai. Nors šeimos narių buvo po 9, 8 ir 4 kiekvienoje, bet sodybose stovėjo po tiek pat

pastatų: viena pirkia ir 4 žmonės. Net iki Antrojo pasaulinio karo sodybų skaičius nesikeitė, ir pasiekė savo plėtotés viršūnę.

Pokario metais žymūs pa-kiltimai vyko pirmame Šuminų sodybų kompleekte, t. y. prie Vaišniūnų — Strazduo keliu. Iš jų beliko viena pirkia, tvartas, kluonas,

Dabar Šuminuose mažai belikę pastatų iš XIX a. Tai buvusi Veronikos Rukienės pirkia, statyta dar Antano Sumino. Iš to laikmečio dar likę 4 klėtys ir du kluonai, nors šią pastatų išorė pakeista. Akį rėžla ryškiomis spalvomis nudažyti stogai. Vie-nas stogas dėl spalvos tikriausiai buvo matomas ir iš kaimo užstatymą.

Nuo XX a. pr. kaimo užstatymas dar labiau keitėsi. Centrinė kaimo dalis tapo erdesnė, o pirkias perstatė atokiau nuo buvusių tankiai užstatytose aikštelių. Kaimas išaugo ir 1903 m. gyveno

gal gyventojų pasakojimus, Šuminų apylinkėse buvo smailos, deguto varykla, anglų degykla. Pro Šuminus ėjo didysis sielų kelias iš Ažvinčių girių į Neris upę. Žmonės dar prisidurdavo maisto iš jųairių miško gėrybių.

1979 m. Paminklų konser-vavimo institutas buvo par-rengę Šuminų kaimo rege-nacijos projekta. Buvo ti-ketasi, kad atgims senieji pastatai, šiaudo ir nendrės stogais pasipuoš sodybos. Tada, kaip yra sakęs žurna-listas L. Grudzinskas, „tik iš vinguriuojančio dūmėlio, verdančios žuvienės kvapo suprasi, kad ne i liaudies buities muziejų, o i paežerės kaimelį užklydai“. Deja. Nu-o latinių gyventojų čia tik apie 15 žmonių, o kvepią senoviniu kluonu su langais i ežerą, su kaminieliais... Zi-noma, žuvienė ir ten bus verdama...

(Pagal Jvairius šaltinius)

Nuotr. P. Biliuk

Tol kišame pirštus į ugnį, kol nusvylame

(Atkelta iš 19 ps.)
šokti pūslės. Zmogus, to ne-žinodamas, pakliūna į netikė-tą jam būklę. Bārčlo povet-kis sustiprėja, žmogui bū-nant saulės spinduliuose. Rusijoje, kur barštis žinomas nuo amžių, žmonės jį pjauna, renka sėklas su pirstine-mis, apsilikę kombinezono-nais, auliniais batais.

Tačiau Sosnovskio barštis balsus ne savo sultytėmis, o tuo, kad mūsų tautiečiai juo grožisi kaip „dekoratyviu“ ir

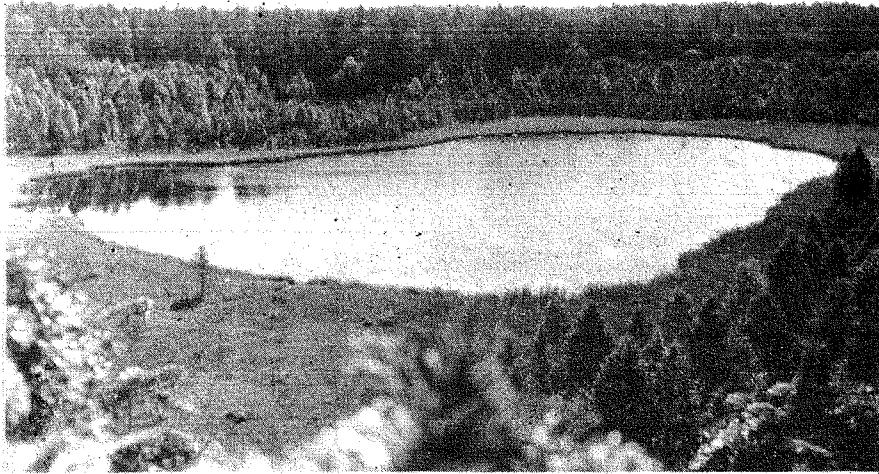
jau paleido po Lietuvos žemę dar viena augalų pasau-llo pabaisą. Prisiminkime kitus atneštinius augalak: mėlynai žydinti lubina, nuo ku-rio Rytų Lietuvoje žmonės nebetenk pievų ir ganyklų, arba „nekaltas“ zuikeliai mai-sitas, geltonai žydintis šluoti-nis sausakrūmis, užgožes nušalusias stagarais mišku pakelės. Paprastai švetimšalių augalai yra agresyvūs todėl, kad naujose teritorijo-se jie neturi konkurentų, o

būdamai stiprius, aukšti, yra labai gyvybingi ir todėl nugalėti labiausiai. Sosnovskio barštis padėjo platinti ir mūsų bitininkai, ēmę reklamuoti jį kaip medingą augala. Keista skaityt iki tokias „reklamas“. Juk skėtinti augalų nektarą galėtai pamiti mu-ses, o ne bites, nes nektaras barštio žiede taip patiekias, kad jis reikia nulažyti, o ne susiurbti bites straubeliu. Dėl „medingumo“ barštis bu-vo atneštas net į mūsų nado-

nalinio parko senovinės bi-tininkystės muziejų Stripeli-kiuose. Atrodo, pavyko ši švetimšalių ten išnaikinti. Tačiau tai maža paguoda: Sos-novskio barštis, pusiau žolė, pusiau „medis“, jau paleistas po Lietuvą, kuris Pamaskvėje, anot rusų botaniku, su-kėlė stichinės nelaimės reiškinį, nes tapo nevaldomu.

B. SABLEVICIUS

Nuotr. autorius

Gervėčių raisto greit neliks

Gervėčių pelkė — tai ANP rezervatinės zonos dalis, oana savitas gamtos objektas, geologiniu požiūriu — nenuotakus vandens duburys. 1977 m. vykusi miskotvarka užnusavo 37 ha ploto pelkę, tačiau 1987 m. miskotvarkininkai rado ją vos 23 ha dydžio. Per 10 metų dingę 13 ha Gervėčių pelkės! Koks buvo šis raistas praeityje, pasakoja ANP satgumo technikos inžinierius Jonas Klimas, Ažvinčių sengrindės kaimynas, kurio vaikystė prabėgo Užsienio kaime.

Gervėčių raistą atsimenė nuo 1936 m. Tada ganėm gylvilius raisto pievos. Jose

jo apie 60 cm aukščio — karvės ėsdavo nepasilenkdamos. Tas višvų pievas mes, Užsienio kaimo vaikai, ganėm iš deši-

nés pusės iki ezerelių, o Vaišnoriškės kaimo vaikai — iš kairės pusės iki ezerelių. Be to, buvo ir kitokis pievy pa-siskirstymas: vaišnoriškiečiai ganė po nušenavimo, o Užsienio kaimas — iš pavaario. Gyvuliai ten nustojo ganysti, kai būvo uždrausta gamiava miške. Tačiau šienau-davo dar ilgai, būdavo va-sarų, kai pievos raiste būdavo

visos apsemtos. Raistą ratais nieks nejvažiuodavo, sie-ną ištempdavom ant pečių į krantą. Miškas augo iki raisto krašto, bet pačiam raiste jokių medžių nebuvó.

Dabar raisto vaizdas mažai panašus į buvusį: labai daug miško priaugo, Kreivajam ezerėly lydekos kokios buvo išsiliejus vandeniu, jas ran-komis sugaudavome pačiam raiste. Kai vanduo kiek atslūgdavo, — tai kilograminės žuvys atsidurdavo pievoj ant višvų. Lydeka ten būdavo dar ir prieš 20 metų — atei-davo gaudyti vyrai iš Užsienio kaimo. Apskritajame ezerėly veisési eserai, bet tokie juodi, neūžaugos. Pušų sala mažai kuo pasikeitė. Joje, ir tada augo senos pu-sys.

Kurtinių buvo po visą aplinkinį mišką. Tuometinis miškų ūkio ministras A. Matulionis atvažiuodavo jų pa-medžioti, tačiau A. Snieckus čia nepasirodydavo, nors kai kas sako, kad ir jis mėges pašaudyti kurtinius. Galia, kad prof. I. Ivanauskas į šias vietas nickada neatvažiuodavo. Ar būdavo Gervėčiuose gervių? Nė, neatmenu. Turbut dėl labai dažno žmonių lankymosi (ganymas, šienavimas ir kt.) gervės bi-jodavo šia apsigyventi. Didieji apuokai girdėdavosi. Šaukdavo „Gervėčių pusėj“.

Nuotraukose: dabartinis Gervėčių raistelio valzdas.

LEGENDOS * SAKMĖS * PASAKOJIMAI

Pakasas

Seni žmonės pasakoja, kad po Pakaso ežeru esąs urvas, jungiantis priešingus krantus. Tuo urvu naudojosi lietuvių kariuomenė, nuo kryžiuočių gindama Ginučių, Stripeikių, Šiliniškių kalvose išsidėsčiusias gyvenvietes ir pilis. Nuo šio urvo pasikasimo — ir kilęs ežero vardas. Pakasas „prariejęs“ daug prieš, bandžiusi pavergti mūsų kraštą.

Malūnininko duktė

Ten, kur Tauragna įteka į Pakaso ežerą, stovi senas malūnas. Kadaijame su dukra gyveno senas malūnininkas. Dukra buvusi graži ilgakasė lietuviatė. Vieną audringą naktį pas malūnininką pasibeldė paklydės pakeliavis. Tai buvo svetimšalis pirklys. Malūnininkas jį gražiai priėmė, davė nakvynę. Pirklys gyvено savalę, o paskui net neatsisveikinės dingos. Pasirodė, kad jis suvedžiojo malūnininko dukrą ir iškeliavo. Dukra ilgai verkė, siejosi ir, nesulaukusi pirklio, nusiskandino ežere. Dabar, kai būna ramus ežeras, papūtus vėjeliul, jo paviršius pasidabina raibulluojančiomis ir raimomis juostomis. Sakoma, kad tai skenduočios, malūnininko dukters, kasis. Esą, ir ežero pavadinimas yra kilęs nuo žodžio „kasa“.

Meironiškių gudrybė

Seniau atsibastydavo į Meironis pirstis turtingų gaspadorių sūnūs nuo Saldutiškio, Linkmenų. Tėvams gailia būdavo atiduoti savo gražuoles. Kas tinkelus taisys, kas mėtas, lelijas gėlių darželyje laistys... Ne iš keimo spirti Meironių žvejai žinojo būdą neprasyteliems svečiams atbaidyti. Pelkėse prie Laumakelių ežerų laikydavo pora kalandinių avilių. I juos bitės prinešdavo tiršto gailių medaus, nuo kurio galva kaip girnapusė sukas, pasutimas neišpasakytas ima. Pakviesdavo svelelius tokio medaus paragauti. O tie, gailių tvaiko pagauti, netrukus skrybėles, batus pamete, ant stogo pradėdavo laipioti. Kada išsipagiriavavo, žvejai mandagiai pasakydavo: „Turtingi esate, bet prieš kaimą apsiuokėte“. Ir dūlindavo berneliai ten, iš kur atvažiavę buvo...

SAKMĖS

Aik ana skradžiai

Teta pasakodavo, je pinigai degdava. Matai, saniau pinigai baisiai degdava. Pinigus kasdava tai ti miškely, kuris už Minčias. Miškely, kai tik vakaras, tai ugnytė ir dega. Nu ir mata žmonės. Nu tai dabar ir vienas pameginia,

ir kitas jau ti kast ir vis neiškasa. Tai vienas dėl ta sugalvoja: „Mat aisiai ir vistiek išskiasi ir nuveja tų pinigų jau kast. Kasė, kasė jau rada ir skrynių. Jau baigė kasti ir dabar tų skrynių kelia, kelia, kelia, saka, jau viršun. Je tik pabaigt kelt — iš jo rankų skrynia vėl atgal, sakus, jau negražiai pasakyslu: „Aik ana skradžiai“. „Teigu ana ir pusta“. Ir nužlegėja ta skrynia. Neiškyla.

Kū norit, darykit...

Mano mamute, da jauna būdama, ana saniau, išeina, arklius gandyda naktį. Išeina dieną dirba arklius tais vyrai, a naktį raikia ganyt. Ir nuvėja anas ganyt arklių trijose. Kaimynkas ir ana nuvėja ganyt. Dviejai atsigula, je trečiai jau, išeina, arklių daboja ir ana pamatė baisybę sedėdama. „Vat, — saka, — stovи atroda lyg koks altorius, šviesa takiai ir saka, iš to altoriaus tai baubia takiu balsu: nei karvė, nei arklys, nei žmogus — nežinia kakiu balstu. Tai tadu tos kelti, kelt jau jū. Pakėla kitas mergaitės ī saka: „Ašei tai užsišokau“. Ir man parodė, saka, ir aš nusigandau, pasakiai ir kitu vos ne vos prikėla. Tai, sako, mes visas persigandam, tai dabar arklius visus susdarė kiton vieton ir nusivedė. Bet, saka, jau drabėdamas mes jau ējome. Ir kai tili išsišvetė, tai, saka, nuėjam tan vietan, kur mūs vaikščioti — tai tynai rasa nukrėsta, je kur vaidina — tai ti nieka. Kai būva, išeina, šlapia, tai teip ir rasa stovi.

Pa tos nakties visai jau mes neidavom ir naktinėn. Jau broliam pasakėm: „Kū norit darykit, tik jau mes neisim daugiau“.

**Paulina BLAZONIENĖ. Ažvinčių k.
(1991 m.)**

VELNIŲ MALŪNAS

Pietrytinėje Gaveikėnų kaimo dalyje, pamiškėje, prie Palaukinio upelio, netoli kelio Ignalina — Ginučiai stovi vienas iš penkių dar išlikusių nacionaliniame parke vandenų malūnų. Zodžiai „vienas iš išlikusių“, deja, visai tikslūs. Kaip ir kituose Parke esančiuose malūnuose, likę tik pats malūno pastatas ir atskirios technikos dalys. Prie galinio fasado likus lengta turbina, pirmajame malūno aukšte yra glėnos ir du grūdų piltuvai, bokšas, o rūsyje — krumpliaratis. Vienok, ir už tai, kas liko, turim būti dekingi 1975 m. į Ignalinos žuvininkystės ūkį atvykusiam dirbtį sumaniam direktoriui A. Bagdonavičiui. 1977 m. pastatas suremontuotas, tame įrengta polisinė. Ankstesni pokario metų malūno šeimininkai — Svenčionių buitinio gyventojų aptarnavimo kombinatas, nuo 1953 m. kolūkis „Aušra“, nuo 1958 m. Ignalinos žuvininkystės ūkis anks-

tyvesnėji vadovai dideliu rūpestingumu nepasižymėjo.

Zinoma, pirmieji malūno šeimininkai juo rūpinosi kitaip, 19 amžiuje statytas malūnas pradžioje priklausė ponui Kaminskui, vėliau — Romanovičiui, pagaliau, Sušačiams, valdžiuseems keletą malūnų. 1978 m. jau rekonstruotas Gaveikėnų vandens malūnas įtrauktas į Lietuvos kultūros paminklų sąrašą. Jis saugomas valstybės kaip technikos elementų turintis istorijos paminklas.

Tačiau Gaveikėnų malūnas jdomus dar ir tuo, kad Jame gyvenę, o, sako, kartais ir dabar ten atsilankantys velnių. Cia gyveno visoje apylinkėje garsus ir piktas velnius Abisinas, ir jo tarnai, megė pažvejot greta esančiam tvenkinįje, gąsdinusiu gavelkėniškius. Daugiau apie juos galėtų papasakoti kaimo žmonės ir ekskursijų po nacionalinių parkų vadovai. Pagal atsiminimus pora velniūkščių malūno prieangio gonkelėse išdrožė gabus meistras Teofilius Patiejūnas. O piktajį velnią Abisiną primena Vaclovo Onačio stogastulpis Lūšių ežero pakrantėje.

**Elena ANDRAŠIONIENĖ,
Artingas GORODECKIS**

GRAŽU BUVO BICIŪ MUZIEJUJE

Saulėtas ir šiltas buvo 1993 metų pavasaris. Jau gegužės mėnesyje ošė tikra vasara. Darbščiai dūzgė bitėlės ir mūsų bitininkystės muziejuje iš senovinių avilių kadžių ir senovės bitininkystės dievų skulptūrų veldų, įamžintų ažuolus. Kiek žemų plevomis čiurimo patvinės upėlis, almantis iš Tauragno ezero. Kalenų gandrai greitimame gandralizdyje. Prie muziejaus, kalvos papédėje, vis sūstodavo autobusai ir lengvieji automobiliai. Isiltę lankytojai pakildavo į kalvą. Cia, muziejuje, juos kasdien priimdavo, pasakodavo ir rodydavo muziejaus gidas Algis Gaižutis, net su vokiečiais turistais jų kalba susikalbedamas. Pamiškėje, ant Tauragnos upelio kranto darbavosi Stasys

Serénas. Statė jis didžiuli senovinių avilių — kaladę, kurio viduje bus įkurtas mūsų protėvių pagonių gamtameldžių bitininkystės deivės Austėjos ekspozicijos kampelis. Prie Austėjos avilio-kletelės 1993 m. vasarą vieną saulėtą dieną susirinko Europos pagonys atlikti savo apeigų. Pagonių stovyklą Aukštaitijos nacionaliniam parke prie Almajo ežero veikė visa salė. Cia, prie Austėjos avilio-kletelės, ant mažos kalvelės vyko bicių šventės apeigos. Buvo aukoja-mas medus bitininkystės deivės Austėjos garbei. Po šventinių apeigų pagonys būrėsi aplink stalą, gérė arbata su medumi ir balta sūriu, minėdami dieviską Austėjos dovaną žmonėms — bitėles ir jų paslapingą-

ji produkta — medų. Beveik kiekvieną sekmandenį muziejuje prie bitelių, apsiengusi baltais drabužiais, su dūmine rankose, galėjai matyti ir patį bitininką Bronią Kazlą, muziejaus įkūrėją. Jis aiškinas svečiams ne tik bitininkystė senovės giriase, bet ir mintimis su svečiais persikelėdavo į samonės dvasinių reiškinų pasaulius, kur gimusia mitai, legendos, padavimai ir kitos žinios iš pagonybės, apie gėlių nektaro kilmę. Dvasinės žinios skrido iš muziejaus bitininko, tarsi iš prabėgusiu amžiu vaidilos ar krivio, slapčiausiu samonės reiškinui kilmės tyrinėtojo, lūpu...

O tuo tarpu jo žmona Brigitė muziejaus kletelėje virdavo čiobrelių, žemuogių ar liepų žiedų arbata, pjaustydavo balta varškės sūri ir kviesdavo į vidų prie stalo paragauti švie-

žio kvapnaus medaus salia, garuojančio gérimo puodukų. Taip vališnos iš JAV, Kanados, Australijos atvykę pasisvečiuoti savo gimtinėn lietuviat ir kitų turistai — pirmosios kregždės iš Lenkijos, Svedijos, Vokietijos, Ispanijos, Austrijos ir net iš pasaulio krašto — Naujosios Zelandijos žemės. Daug prasmingu ir gražiu trašu atsilieptinu knygoje paliko muziejaus svečiat, dėkodami už dvasinių penų.

1994 m. vasarą senovės bitininkystės muziejui sukaiks 10 metų. Muziejaus darbuotojai nori, kad suaktis būtų nors kulkiai pametė.

O gal galima suruošti nedideli, bet miela, jaukia Šventę? Sukakties minėjimo proga norėtusi pamatyti lankytojams naują reginį apie ažuoluoje įamžintus mitus.

Bronius KAZLAS

LIAUDIES MEDICINA

Kai vaiką pagadina Bloga Akis...

— Kai mano tėvui skaudėdavo dantų, jis pajmdavo kirvį ir įkaitindavo pintį. Po to uždėdavo ažuolo brazdos ir kai ji pridegdavo, tai su tais suodžiais gydė skaudama dantų.

Kajynai vanojosi piktosiomis dilgėlėmis, šutintais ėgliais (kadagiais). Piktosios dilgėlės padaro kūną karšta, — gerai nuo reumatizmo. Dar reumatizmas gydomas tokiu būdu: reikia nueiti į mišką, prisiseninti iš skruzdėlyno maišelin skruzdėlių su žemėm. Jas reikia išvirti statinėje ir daryti karštas voneles.

Kai vaiką pagadina blogos akys, reikia burnon paimiti vandenį, o vėliau su tuo vandeniu suprausti veida.

Nusigandus šuns ar žmogaus, reikia nukirpti nuo „gasdintojų“ kudias arba plaukus ir rūkyti jais išsigandusius. Ikvėpti dūmus reikia per nosį ir burną. Rūko taip: pairna bliūdeliu žarijų ir prideda kudlą. Kudlos svyla ir duoda dūmus.

Išsigandus dar gydo su vandeniu: Vandens paima į burną gydantis žmogus. Vėliau šį vandenį sugirdo išsigandusiam.

Nuo išgaščio — dievažalys (Stambiažidė tūbė). Reikia gerti šaknų ištraukas. Ketvirčiu litro vandens, pusę nykštio saknelės. Saknelės gali būti ir išdžiovintos. Daug vartoti negalima, nes gali išprotėti.

Bitei ikandus reikia iš ausies pakabinti sieros ir patepti įkasta vietą — nustos niežetį.

Miežį daugiausia gydo spjovimui arba bado špygom, kad išsigastų.

Persipjuos kraujavimą stabdo našravu (paprastoji kraujažolė). Jei kraujuoja vyriškam, tai reikia baltų žiedų našravą, o jei moteriškai — rožinės. Reikia nusiplėsti nuo padalkų „rizą“ sutrinti ant delno našravą ir, uždėjus ant kraujuojančios vietas sutrintą vaistažolę, apsiristi tuo „rizu“.

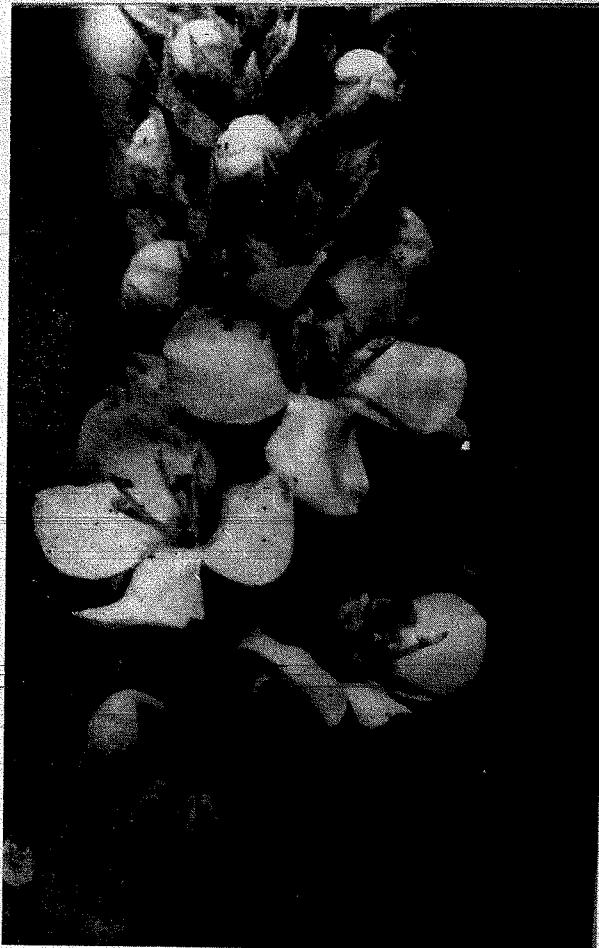
Kepenų uždegimo skausmą nuima snaudalis (Dvinamė katpédė).

Iš žemuogės viso kelmo arbata nuo sunkumo, kosulio. Močiakalapiai (Anksstyvasis šalpusnis) dedami ant vočių, o iš geltonų žiedų verda į arbata ir geria įa nuo kosulio.

Pasakojo Veronika Leleivienė (g. 1909 m. Gv. Antalamiestės km.).

Užraše Kazimieras PREIKSA

B. Šailevičiaus nuotra.: STAMBIAŽIDĖ TŪBĖ

Laimingų Naujųjų METŲ!

ZVEJAS.

A. Bilkio nuotr.

Adr.: Aukštaitijos nacionalinio parko direkcija, „Ladakalnis“. 4759, Ignalinos raj. Palūšės p. Numerį paruošė B. SABLE-VIČIUS. Leidėjas Aukštaitijos nacionalinio parko direkcija LN 516 a, Rinko ir spaudė AB „Utenos spaustuvė“. Užsakymo Nr. 453. Tiražas 1000 egz. Kalina sutartinė.